No. 6 NOVEMBER 1937

MENSCH EN KOSMOS

MAANDBLAD VOOR GEESTELIJKE STROOMINGEN

Ter inleiding

Rainer Maria Rilke is in 1875 te Praag als de laatste van een geslacht van ouden Karintischen adel geboren. Hij behoort dus tot de generatie van een *Stefan George, Hofmannsthal* en *Thomas Mann* en is evenals deze een dichter der nieuwe Duitsche romantiek, die in hem haar wellicht belangrijksten vertegenwoordiger heeft verloren.

Rilke is één dier kunstenaars, die reeds in hun jeugd gedoemd zijn zóó te lijden, dat zij als gestigmatiseerden de sporen van dit lijden blijven dragen.

Vijf jaren lang moest de zeer gevoelige en zwakke jongen in een cadettenschool verblijven, om voor officier opgeleid te worden. Na dezen tijd van beproeving slaagt hij erin, zich te bevrijden van de wreede tucht der school en gaat hij, na met groote inspanning een examen te hebben gedaan, aan verschillende universiteiten studeeren. Maar ontgoocheld door de studie begeeft hij zich op reis. Jarenlang zwerft hij, zonder vaste woonplaats meer te hebben, door Europa vertoeft eenigen tijd in Berlijn, in Worpswede, de schilderskolonie bij Bremen, reist dan door Scandinavië, Rusland, Italië en gaat in 1902 naar Parijs.

In Parijs woont hij eenige jaren en in deze stad wordt hij bekend met den grooten beeldhouwer *Auguste Rodin,* wiens eenzame persoonlijkheid en wiens geweldige werk zeer grooten indruk op hem maken en van beslissende beteekenis voor hem zijn geworden. Hij wordt later diens vriend en particulier secretaris. Hoewel hij onuitsprekelijk heeft geleden door zijn eenzaamheid in Parijs en hem deze stad veelal een oord der verschrikkingen moet zijn geweest, heeft hij toch ook in Parijs momenten van innig, zuiver, diep geluk gekend.

Rainer Maria Rilke — *Naar een teekening van Baladine.*

Tot Juli 1914 vertoefde Rilke in Parijs; dit verblijf werd door eenige reizen naar Afrika en Italië, Egypte en Spanje onderbroken. Hij wilde in Juli 1914 Parijs weer voor den korten tijd van acht weken verlaten, om naar Spanje te gaan en had alles, wat hij bezat, op zijn kamers gelaten. Maar hij heeft meer dan 10 jaren Parijs niet weer gezien. Slechts met moeite had een vriend eenige teekeningen, hem door *Rodin* geschonken, kunnen redden. Al het andere was onherroepelijk verloren. *Rilke* woonde gedurende den geheelen oorlog in München; hij wachtte daar, tot de waanzin ten einde was. Na den oorlog doolde hij eenigen tijd in Zwitserland rond en ging toen weer voor korten tijd naar Parijs.

De laatste jaren van zijn leven woonde Rilke in Muzot in een klein kasteel, hem door enkele Zwitsersche bewonderaars aangeboden.

Daar, in de buurt van Genève is hij in 1926 na een ontzettend lijden (leukaemie) gestorven, geestelijk en lichamelijk geheel uitgeput. Hij weigerde zijn verwanten te ontvangen en voelde zich omringd door demonen. Zoo stierf hij geheel eenzaam, zooals hij geleefd had. Maar wellicht stierf hij, gelijk hij dat altijd gewenscht had, zijn eigen, persoonlijken dood, die hem de Vervulling schonk, die hem in zijn leven niet beschoren scheen . . .

H. W.

Rilke's leven met den dood

door Dr. Mien Theissen

Veel heeft Rainer Maria Rilke zich, door zijn heele leven heen, in zijn denken, voelen en dichten bezig gehouden met den dood. Niet dat hij zich van het leven wilde afwenden, integendeel, al zijn willen was er op gericht, het leven waarachtiger en vollediger te maken. Dat wij menschen zoo radeloos staan tegenover onze meest eigenlijke opgaven, het Leven en den Dood, dat brengt hem er al vroeg toe, zich vol verantwoordelijkheidsgevoel bezig te houden met den dood. Zijn „Weisze Fürstin" al spreekt het uit, dat men den dood in het leven moet invoegen, moet gevoelen als behoorend bij het Geheel:

Sie sagen: Tod, — doch hör, wenn ich es sage:
Tod — ist es dann nicht wie aus anderm Klang?
Nur ausgelöst, vereinzelt macht es bang.

De dood, als het punt, waar de tijd grenst aan het boventijdelijke, hangt samen met ons diepere wezen, dat den grond vormt van ons tijdelijk zijn. Het is de „eigen dood", dien Rilke prijst, den dood, die zinvol behoort bij het eigen leven. Wie zijn leven steeds wezenlijker zoekt te maken, komend tot zijn diepere kern, rijpt ook tot zijn eigen dood. Dat is de dood, die van begin af aan *in* ons is, als de vrucht in haar hulsel. Maar de meeste menschen slaan er geen acht op, ze zijn geheel naar buiten toe gekeerd, en zoo gebeurt het, dat op een oogenblik ook de dood hen van buiten af overvalt, niet de groote dood, maar de kleine dood, die niet bij hun wezen past, niet de gerijpte vrucht van hun leven is.

Het „Märchen vom Tod" in de „Geschichten vom lieben Gott" is hiervoor een schoon beeld. De man en zijn vrouw weigeren den dood bijtijds in hun leven op te nemen, angstig sluiten ze hem buiten. Maar onverbiddelijk komt hij nader, en nu niet zoo dat hij zich op natuurlijke wijze langzamerhand met hun leven verbindt: nu beloert hij hen verraderlijk van buiten. De man en de vrouw bedriegen zichzelf en elkaar, lachend houden ze zich aan de oppervlakte boven den afgrond van hun onoverwonnen doodsangst, en steeds armer wordt hun leven. Maar het sprookje heeft een naschrift, waarin de groote dood wordt gesteld tegenover den kleinen. Hier neemt de vrouw den dood op en zaait het zaad, dat zij van hem ontvangt, in haar tuin.

Uit het zaad groeit de harde, glanslooze plant van den dood op. Zwijgend verzorgen de man en de vrouw haar, verzorgen tenslotte slechts nog haar alleen, zonder zich te bekommeren om de bonte sierplanten rondom. En op een dag bloeit de blauwe bloem van den dood. „Seit diesem Morgen aber ist alles anders geworden in der Welt".

Als Rilke in Parijs komt, treft hem bijzonder sterk de oneigen dood, die niet in den mensch rijp wordt. Het is de groote-stads-dood, dien hij hier leert kennen, de dood der hospitalen. Daaruit groeit het derde deel van het Stunden-Buch: „Das Buch von der Armut und vom Tode."

Herr: wir sind ärmer denn die armen Tiere,
die ihres Todes sterben, wenn auch blind,
weil wir noch alle ungestorben sind.

De dieren, nog ik-loos, rusten zoo zeer in het Zijn en zijn wetten, dat ze een wetmatigen dood hebben, maar in blinde onbewustheid. Pas de vrij geworden mensch is onderworpen aan den dood, die van buiten af komt. Het hoogste echter is — zoo voelt Rilke — zijn eigen dood te sterven, niet meer blind, maar ziende, in een Ik-wording, die tegelijk beteekent een zich invoegen in de groote Wetten. Dat ideaal wordt tot het beeld van den „Tod-Gebärer", die komen zal en voor wien de dichter de stem, de verkondiger wil zijn. De „Tod-Gebärer" is een Wakende; hij zal veel vijanden hebben, die hem een droomer noemen:

.... denn ein Wacher
ist immer Träumer unter Trunkenheit.

De beide groote gedichten van het „Requiem" zijn ontstaan uit het innerlijk meebeleven van den oneigen dood. De dichter voelt zijn doode vriendin, de kunstenares, die na de geboorte van haar kind is gestorven, in den nacht om zich heen, en de vraag kwelt hem, waarom zij uit het tijdelooze in den tijd terugkeert. En hij meent op dat oogenblik te begrijpen: haar onrust moet het gevolg zijn van den oneigen dood, dien zij gestorven is. Het rijpen tot het grootste had zij afgebroken, uit het zich schenkend, scheppend kunstenaars-zijn had zij zich laten terughalen in een leven, dat weer voor zich verlangde. Zoo heeft zij het zaad van den dood onrijp uit haar innerlijk opgegraven en gegeten.

Ook de dichter, die zelfmoord heeft gepleegd, is een oneigen dood gestorven. Hetzelfde ongeduld, dat de kunstenares het zaad van haar dood onrijp deed uitgraven, heeft ook hem meegesleept toen hij de open deur van zijn leven gewelddadig dicht sloeg. Misschien — denkt Rilke — is dit ongeduld voelbaar geworden tot in de dieren en planten: van zoo diepgaande beteekenis moet zulk een onherroepelijk, verwoestend ingrijpen zijn. Verwoest heeft de dichter inplaats van het zware te dragen tot het uiterste, tot het omslaat en zich als het heil openbaart, zooals eens Christophoros het mocht ervaren. Hij heeft niet gewerkt aan zijn eigen dood,

..... jener eigne Tod,
der uns so nötig hat, weil wir ihn leben,
und dem wir nirgends näher sind als hier.

Aan den eigen dood kunnen wij werken in onzelfzuchtigen, dagelijkschen dienst aan het leven, niet door te vluchten. En Rilke denkt: wanneer maar de dichter op zijn doodsweg een waarlijk werkenden had ontmoet — al was het maar een kever geweest, die bezig was — dan had hij misschien inzicht gekregen in den zin van zijn aardsch bestaan en zijn aardsche taak.

In het proza-boek „Malte Laurids Brigge", waarin Rilke zoo bitter en heldhaftig worstelt om een opbouw uit het niets, vrij van schijnbeelden en illusie's, is ook weer veel sprake van den oneigen groote-stads-dood. Malte constateert: men sterft tegenwoordig een fabrieks-dood, die wetenschappelijk bij de een of andere ziekte behoort, maar niet bij den mensch zelf. Men sterft in de hospitalen een van de dooden, die aan zoo'n inrichting verbonden zijn. Vroeger was dat anders. Ook Malte's grootvader, de kamerheer Brigge, stierf nog zijn eigen zwaren dood, den vreeselijken, dien het heele dorp sidderend meebeleefde.

Toch is dit sterven van Malte's grootvader iets anders dan de eigen dood, die zijn beelden schiep in het „Märchen vom Tod" en in het „Buch von der Armut und vom Tode". Daar, in de irrationeele sfeer van het sprookje en het gedicht, schijnt de eigen dood dieper te reiken. In Malte's grootvader openbaart hij zich niet als een wezenlijk-worden, niet als een gerijpt zijn tot de diepste, boven-persoonlijke kern; eerder is het hier de daemonische dood van een zich met macht manifesteerend, heerschzuchtig-persoonlijk ik. Maar ofschoon dit zoo is, is het te begrijpen, dat voor Malte

dit sterven van zijn grootvader, zooals het zich zonder verlichtingen voltrok en zooals het toch bij zijn persoonlijkheid behoorde, groot is in vergelijking met den onpersoonlijken Parijschen hospitaal-dood.

Uit „Malte Laurids Brigge" wordt het duidelijk, hoe in Rilke altijd al de wil leefde, dien hij later eens uitspreekt als het besluit, het leven naar den dood toe open te houden. Malte's grootvader van moederskant, de oude Graaf Brahe, voelt zoowel de dooden als de toekomstigen als „existent", zij spelen een even grooten rol in zijn bestaan als zijn tijdgenooten. Rilke heeft daarop zelf in latere brieven uitdrukkelijk gewezen. Hij beklaagt zich er over dat de zoogenaamde „verschijningen", de zoogenaamde „geestenwereld" zoo zeer uit ons leven zijn verdrongen, dat de organen, waarmee we ze zouden kunnen waarnemen, machteloos zijn geworden. Rilke zou de innerlijke kracht van den mensch zóó willen versterken, dat hij de tegenwoordigheid der dooden vermag te voelen. Hij zelf had daarvoor dikwijls een sterk gevoel. In de eenzaamheid van slot Duino zijn de dooden van het huis hem nabij. Daar ook gebeurt het hem eens, dat hij, leunend tegen den stam van een boom, „aan den anderen kant van de natuur" geraakt, zooals hij het uitdrukt in de kleine schets „Erlebnis". Voor een onuitsprekelijken toestand heeft hij hier woorden gevonden. Vrij voelt hij zich van zijn lichaam, hij krijgt een dieper inzicht, een bloem raakt hem aan „aus geistigerem Abstand, aber mit so unerschöpflicher Bedeutung, als ob nun nichts mehr zu verbergen sei".

Het is een ervaring, die anders is dan alles wat hij tot op dit oogenblik beleefde, een ervaring, die tot hem komt als door een nieuw, nog niet vast te stellen orgaan. En elk oogenblik verwacht hij in dien toestand, de gestorvenen van het huis te zien komen. Maar bij zooveel openheid heeft Rilke de gevaren van iets als het spiritisme in het algemeen (niet altijd even duidelijk) goed gezien. Zijn groote ernst en zijn onzelfzuchtig verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van de diepste dingen geeft hem een open oog voor de „onbeholpenheden, halfheden en misverstanden", die daarbij in het spel zijn.

Voor ieder geestelijk wezen, dat met noodzakelijkheid een toegang vindt tot zijn leven, wil hij volkomen bereid zijn „aber diesen Geisterzucker ausstreuen, damit Gott weisz, welches abgelegte und drüben verpönte Gespenstergesindel heranschleicht und uns, genau wie die aus Afrika hergeschleppten Wilden, Gebräuche und Geheimnisse vormacht, die von keinerlei Welt sind, das ist geschmacklos und trübt Diesseits und Jenseits mit seinem Bodensatz."

De wereld van de gestorvenen en de toekomstigen, wij kunnen haar *in* ons vinden. Want ons innerlijk is onafzienbaar. Ons gewone, dagelijksche bewustzijn is als de punt van een pyramide, waarvan de basis naar beneden toe breeder en breeder wordt; hoe verder we in haar afdalen, hoe meer worden we ingevoegd „in die von Zeit und Raum unabhängigen Gegebenheiten des irdischen, des, im weitesten Begriffe, *weltischen* Daseins." In die diepte van ons wezen vallen tijd en ruimte weg, daar zouden we het reine *Zijn* kunnen beleven, „jenes unverbrüchliche Vorhanden-Sein und Zugleich-Sein alles dessen, was an der oberen „normalen" Spitze des Selbstbewusstseins nur als „Ablauf" zu erleben verstattet ist."

Voor dat wat de dooden hem willen zeggen stelt Rilke zijn ziel open:

Es rauscht jetzt von jenen jungen Toten zur dir.

In het gedicht „Erscheinung" vraagt hij:

..... Plötzlich
eine Nachtigall türmt
im geschützten Gebüsch.
Horch, in der Luft, wie es steht.
verfallen oder nicht fertig. Du,
hörst du's mit mir, du —
oder beschäftigt auch jetzt dich die andre
Seite der Stimme, die sich uns abkehrt?

De dooden beleven de andere helft van de dingen, die ons levenden ontbreekt. Zij hebben in vergelijking met ons een dieper weten. Maar Rilke voelt hun toestand niet als een van beweginglooze rust. „Tote sind beschäftigt", heeft hij al in het „Requiem" gezegd. Moeilijk moet het dood-zijn vooral voor hen zijn, die een oneigen dood zijn gestorven. Aan den dichter, die uit eigen beweging in den dood ging, vraagt Rilke:

..... War das so
erleichternd, wie du meintest, oder war
das Nichtmehrleben doch noch weit vom Totsein?

Maar ook verder: de dooden hebben hun eigen moeilijke ontwikkeling.

...... Und das Totsein ist mühsam
und voller Nachholn, dass man allmählich ein wenig
Ewigkeit spürt.

Onzeker voelt zich de bevrijde ziel in de ruimten, ook al heeft zij in het leven reeds geprobeerd, zich en het lichaam bekend te maken met de oneindigheid.

Zwar ich ertrug, vom befangenen Körper aus,
Nächte; ja, ich befreundete
ihn, den irdenen, mit der Unendlichkeit;
schluchzend
überfloss, das ich hob,
sein schmuckloses Herz.

Aber nun, wem zeig ichs,
dass ich die Seele bin? Wen
wunderts?
Plötzlich soll ich die Ewige sein,
nicht mehr am Gegensatz haftend, nicht mehr
Trösterin; fühlend mit nichts als
Himmeln.

Groote beelden ook voor het leven en groeien der dooden geeft de tiende, de laatste van Rilke's „Duineser Elegien".

Engel (sagt man) wüssten oft nicht, ob sie unter
Lebenden gehn oder Toten.

De Engel der „Duineser Elegien" is het wezen, dat thuis is in een bewustzijns- „Ganzheit", die Leven en Dood tot de ééne groote Realiteit verbindt. De gedachte aan de eigenlijke éénheid van leven en dood heeft steeds in Rilke gewoond, maar zij is in het verloop van zijn ontwikkeling wijder geworden. Vroeger beteekende het streven naar die éénheid voornamelijk een waarachtig en wezenlijk maken van het leven door er den dood vanuit het gevoel, vanuit het innerlijk beleven in op te nemen; langzamerhand wordt het echter een verlangen naar bewustzijns-verandering, waardoor de zichtbare kant van het Zijn aangesloten zou kunnen worden aan den onzichtbaren, waardoor „Diesseits" en „Jenseits" elkaar waarlijk zouden „ergänzen" tot het ééne groote Geheel, dat de Realiteit is. Voor zulk een toestand wordt Orpheus het symbool, Orpheus, die bij zijn leven is afgedaald in de onderwereld en het weten daarvan met zich draagt op aarde.

Nur wer die Leier schon hob
auch unter Schatten,
darf das unendliche Lob
ahnend erstatten.

Nur wer mit Toten vom Mohn
asz, von dem ihren,
wird nicht den leisesten Ton
wieder verlieren.

Mag auch die Spieglung im Teich
oft uns verschwimmen:
Wisse das Bild.

Erst in dem Doppelbereich
werden die Stimmen
ewig und mild.

In de jaren vóór zijn dood heeft Rilke ook in brieven gesproken over dit inzicht, dat hem zoo diep bewoog. Aan zijn Poolschen vertaler von Hulewicz heeft hij op diens verzoek eenige verklaringen over de „Duineser Elegien" trachten te geven (13 Nov. 1925). In dezen buitengewoon belangrijken brief zegt hij:

„Der Tod ist die uns abgekehrte, von uns unbeschienene Seite des Lebens: wir müssen versuchen, das gröszeste Bewusztsein unseres Daseins zu leisten, das in beiden unabgegrenzten Bereichen zu Hause ist, aus beiden unerschöpflich genährt. Die wahre Lebensgestalt reicht durch beide Gebiete, das Blut des gröszesten Kreislaufs treibt durch beide: *Es gibt weder ein Diesseits noch Jenseits, sondern die grosze Einheit, in der die uns übertreffenden Wesen, die „Engel", zu Hause sind"* [1]).

[1]) Door Rilke onderstreept.

Vanuit hetzelfde gevoel spreekt een vroegere brief — een condoléance-schrijven — aan gravin Sizzo (Driekoningen 1923). Ook hier verzet Rilke zich tegen de opvatting van een „Diesseits" en een „Jenseits" als tegendeelen. De gedachte aan een „Jenseits" maakt slechts de gestorvenen onbereikbaarder voor ons en trekt ons zelf, in ons verlangen, weg van de aarde, terwijl wij ons juist een goede verhouding tot de aarde nog pas hebben te veroveren. Wat men „Jenseits" noemt, is als het ware de andere helft van het Geheel, waarvoor wij het bewustzijn, het orgaan verloren hebben, en die, verbonden met onze helft, pas de Waarheid is.

Zeker, meent hij, was ook de inhoud van de oude mysterie-inwijdingen het mededeelen van een „sleutel", die aan het woord „dood" het negatieve ontnam; „wie der Mond, so hat gewisz das Leben eine uns dauernd abgewendete Site, die *nicht* sein Gegen-Teil ist, sondern seine Ergänzung zur Vollkommenheit, zur Vollzähligkeit, zu der wirklichen heilen und vollen Sphäre und Kugel des *Seins.*" Misschien, zoo zegt Rilke dan, heeft zijn werk nog slechts dien éénen zin, die éene taak, van dit inzicht, dat hem zoo dikwijls overweldigt, getuigenis af te leggen, steeds onpartijdiger en onafhankelijker, „. . . . .seherischer vielleicht, wenn das nicht zu stolz klingt . . . . ". Alle schijnbare tegendeelen komen ergens in één punt samen: „und diese Stelle ist — vor der Hand — unser Herz!"

Het menschelijk hart. Zijn heiligste overtuiging heeft Rilke hier uitgesproken. Het menschelijk hart, dat aan zooveel gevaren en dwalingen bloot staat, het heeft op aarde voor de aarde een groote en zware taak te vervullen, het heeft de oorspronkelijke en gescheurde Eénheid te herstellen, het heeft de uiterlijke dingen innerlijk te veranderen, zoodat de aarde weer deel kan hebben aan het rijk van het Eeuwige.

Erde, du liebe, ich will.

Und doch, obwohl ein jeder von sich strebt
wie aus dem Kerker, der ihn hasst und hält, —
es ist ein grosses Wunder in der Welt:
ich fühle: alles Leben wird gelebt.
Wer lebt es denn? Sind das die Dinge, die
wie eine ungespielte Melodie
im Abend wie in einer Harfe stehn?
Sind das die Winde, die von Wassern wehn,
sind das die Zweige, die sich Zeichen geben,
sind das die Blumen ,die die Düfte weben,
sind das die langen alternden Alleen?
Sind das die warmen Tiere, welche gehn,
sind das die Vögel, die sich fremd erheben?
Wer lebt es denn? Lebst du es Gott, — das Leben?

Alle, welche dich suchen, versuchen dich.
Und die, so dich finden, binden dich
an Bild und Gebärde.

Ich aber will dich begreifen,
wie dich die Erde begreift;
mit meinem Reifen
reift
dein Reich.

Ich will von dir keine Eitelkeit,
die dich beweist.
Ich weiss, dass die Zeit
anders heisst
als du.

Tu mir kein Wunder zulieb.
Gib deinen Gesetzen recht,
die von Geschlecht zu Geschlecht
sichtbarer sind.

(Das Stunden-Buch) *Rainer Maria Rilke.*

Was wirst du tun, Gott, wenn ich sterbe?
Ich bin dein Krug (wenn ich zerscherbe?)
Ich bin dein Trank (wenn ich verderbe?)
Bin dein Gewand und dein Gewerbe,
mit mir verlierst du deinen Sinn.

Nach mir hast du kein Haus, darin
dich Worte, nah und warm, begrüssen.
Es fällt von deinen müden Füssen
die Samtsandale, die ich bin,
Dein grosser Mantel lässt dich los.
Dein Blick, den ich mit meiner Wange
warm, wie mit einem Pfühl, empfange,
wird kommen, wird mich suchen, lange —
und legt beim Sonnenuntergange
sich fremden Steinen in den Schoss

Was wirst du tun, Gott? Ich bin bange.

Du bist der raunende Verrusste,
auf allen Oefen schläfst du breit.
Das Wissen ist nur in der Zeit.
Du bist der dunkle Unbewusste
von Ewigkeit zu Ewigkeit.
Du bist der Bittende und Bange,
der aller Dinge Sinn beschwert.
Du bist die Silbe im Gesange,
die immer zitternder im Zwange
der starken Stimmen wiederkehrt.

Du hast dich anders nie gelehrt:

Denn du bist nicht der Schönumscharte,
um welchen sich der Reichtum reiht.
Du bist der Schlichte, welcher sparte.
Du bist der Bauer mit dem Barte
von Ewigkeit zu Ewigkeit.

(Das Stunden-Buch) *Rainer Maria Rilke.*

Rilke's occulte ervaringen

door Dr. Herman Wolf

„Wir müssen unser Dasein so weit als es irgend geht annehmen; alles, auch das Unerhörte, muss darin möglich sein. Das ist im Grunde der einzige Mut, den man von uns verlangt: mutig zu sein zu dem Seltsamsten, Wunderlichsten und Unaufklärbarsten, das uns begegnen kann. Dass die Menschen in diesem Sinne feige waren, hat dem Leben unendlichen Schaden getan; die Erlebnisse, die man „Erscheinungen" nennt, die ganze sogenannte „Geisterwelt", der Tod, alle diese uns so anverwandte Dinge, sind durch die tägliche Abwehr aus dem Leben so sehr hinausgedrängt worden, dass die Sinne, mit denen wir sie fassen könnten, verkümmert sind. Von Gott gar nicht zu reden. Aber die Angst vor dem Unaufklärbaren hat nicht allein das Dasein des Einzelnen ärmer gemacht, auch die Beziehungen von Mensch zu Mensch sind durch sie beschränkt, gleichsam aus dem Flussbett unendlicher Möglichkeiten herausgehoben worden auf eine brache Uferstelle der nichts geschieht. Denn es ist nicht die Trägheit allein, welche macht, dass die menschlichen Verhältnisse sich so unsäglich eintönig und unerneut von Fall zu Fall wiederholen, es ist die Scheu vor irgendeinem neuen, nicht absehbaren Erlebnis, dem man sich nicht gewachsen glaubt. Aber nur wer auf alles gefasst ist, wer nichts, auch das Rätselhafteste, nicht ausschliesst, wird die Beziehung zu einem anderen als etwas Lebendiges leben und wird selbst sein eigenes Dasein ausschöpfen."

„Briefe an einen jungen Dichter."

Inleiding.

Geen dichter van onzen tijd heeft zooveel onvergetelijke beelden gevonden om het voor ons onzegbare, onvoorstelbare uit te spreken en uit te zingen dan Rilke. Het schijnt alsof de dunne wand, die ons van het „Andere" scheidt, voor hem transparant was. Hij overschrijdt in zijn werk die grenzen, die slechts de zeer enkelen hebben kunnen overschrijden; hij is *de* magier van het woord en een mysticus, die zijn religieuze ervaringen in symbolen vermocht uit te beelden, welke de openbaring van alle het menschelijke denken overschrijdende zijn. Zijn kunst is daarom geen loutere schoonheidsaanbidding, geen aesthetische aangelegenheid zonder meer, maar een levens-leer, een wereldbeschouwing, in de meest eigenlijke beteekenis van het woord. Hem is de genade geworden, die slechts enkele uitverkorenen te beurt is gevallen.

Zeer schoon heeft Rilke zelf zijn roeping uitgesproken in de woorden: *„Mir ist alsob nur noch Eines, ein letztes Gültiges, das Eine, das not tut, mich zur Aussprache berechtigt".* „Kunst" is hem slechts een middel om *„ein Unsichtbares, ganz und gar Inneres und vielleicht Unscheinbares in der Mitte des eigenen Wesens zu gewinnen."*

Hij wist ook dat hij met onzichtbare draden was verbonden met de wereld der onzienlijke dingen en dat deze draden hem vaak als in een netwerk verstrikten. Hij heeft tijden gekend dat hij die dingen, menschen en landschappen in zijn leven tegenkwam, die achteraf als de in die oogenblikken essentieele voor hem bleken; hij wist dat er in zijn leven geen toeval bestond; hij besefte, dat hij geleid werd naar een doel, dat hij niet kende, maar waaraan hij toch rotsvast geloofde.

Jarenlang zwerft hij door heel Europa, geleid door zijn Engel, die hem vaak naar afgronden drijft en hem de uiterste eenzaamheid en rampzaligheid doet beleven, maar die hem toch ook beschermt en na jarenlang zwijgen hem toespreekt en toezingt, zoodat hij, die zich zoo vaak als een gansch verlatene, zéér vermoeide en van alles beroofde beschouwde, plotseling weer in jubelende vreugde begint te dichten, innig dankbaar zijn taak en roeping weer te hebben begrepen en ervaren....

Hij beleefde inspiraties, inblazingen in de ware zin des woords. Zoo werden hem nadat hij jarenlang tot onvruchtbaarheid was gedoemd, de eerste woorden van zijn beroemde „Duineser Elegien" toegeroepen op een oogenblik dat hij allerminst een openbaring van zijnen God verwachtte. In 1922 in Muzot, de laatste verblijfplaats van den dichter, waarin hij zich in volstrekt isolement terugtrekt om zich gereed te maken voor zijn groote werk, dat zijn zwanenzang zou worden, beleeft hij een storm van inspiraties, die hem de „Sonette an Orpheus" en een reeks der schoonste „Elegien" doen schrijven. Hij zelf heeft getuigd, dat deze in een paar dagen en nachten, waarin hij at noch sliep zijn ontstaan, in een tot het uiterste opgevoerde scheppingsdrang, die tot de grootste zeldzaamheden behoort. Inderdaad krijgt men den indruk dat Rilke soms op supra-normale wijze deze werken tot stand heeft gebracht. Hij spreekt dan van „een wereld van genade", waarin hij weer leven mag.

Aldus heeft zich Rilke als dichter en mensch steeds verbonden geweten met verborgen, maar zeer reëele krachten en machten. Van zijn kinderjaren af heeft Rilke occulte ervaringen gehad. Geen wonder ook dat de Dood, evenals bij den met hem verwanten Romanticus Novalis, steeds weer door hem wordt bezongen en dat deze hem tot de schoonste verzen en proza heeft geïnspireerd. Het was inderdaad „een leven met den Dood" dat Rilke heeft geleefd. Ik haal eenige regels uit een der gedichten aan, die blijk geven van zijn vertrouwd-zijn met dit Mysterie.

Hij spreekt de dooden toe:

du lebtest in Ungeduld
Denn du wusstest: dies ist nicht das Ganze.
Leben is nur ein Teil — wovon?
Leben ist ein Ton — worin?
Leben hat Sinn nur verbunden mit vielen
Kreisen des weithin wachsenden Raumes
Leben ist so nur Traum eines Traumes,
Aber Wachsein ist anderswo".

(*„Requiem".*)

Het vreeselijkste was voor Rilke dat de Dood een oneigenlijke dood voor de menschen is geworden: in het „Stundenbuch" en vooral ook in „Die Aufzeichnungen Laurids Malte Brigge" hooren we deze klacht.

Verschijningen.

In dit boek, dat zeker een autobiografisch karakter draagt, vinden we ook eenige occulte ervaringen vermeld. Op het oude kasteel, waar de jonge Malte Brigge als kind heeft vertoefd, leefde ook zijn zeer oude grootvader, die zooals de schrijver zegt: „verleden, heden en toekomst op wonderlijke wijze vermengde, zoodat hij als het ware in het tijdelooze leefde; voor hem beteekende de dood slechts „ein kleiner Zwischenfall, den er vollkommen ignorierte"; eens sprak hij tegen een jonge vrouw over haar zonen en van reizen die een van hen had gemaakt, terwijl de vrouw pas in de derde maand van haar eerste zwangerschap was, en vol ontzetting en angst naar zijn onbegrijpelijke verhalen luisterde. Op dit kasteel ziet het kind twee maal een verschijning, die hij op de hem eigen suggestieve wijze aldus beschrijft:

Die Mahlzeit schleppte sich weiter wie immer, und man war gerade beim Nachtisch angelangt, als meine Blicke von einer Bewegung ergriffen und mitgenommen wurden, die im Hintergrund des Saales, im Halbdunkel, vor sich ging. Dort war nach und nach eine, wie ich meinte, stets verschlossene Türe, von welcher man mir gesagt hatte, dass sie in das Zwischengeschoss führe, aufgegangen, und jetzt, während ich mit einem mir ganz neuen Gefühl von Neugier und Bestürzung hinsah, trat in das Dunkel der Türöffnung eine schlanke, hellgekleidete Dame und kam langsam auf uns zu. Ich weiss nicht, ob ich eine Bewegung machte oder einen Laut von mir gab, der Lärm eines umstürzenden Stuhles zwang mich, meine Blicke von der merkwürdigen Gestalt abzureissen und ich sah meinen Vater, der aufgesprungen war und nun, totenbleich im Gesicht, mit herabhängenden geballten Händen, auf die Dame zuging. Sie bewegte sich indessen, von dieser Szene ganz unberührt, auf uns zu, Schritt für Schritt, und sie war schon nicht mehr weit von dem Platze des Grafen, als dieser sich mit einem Ruck erhob, meinen Vater beim Arme fasste, ihn an den Tisch zurückzog und festhielt, während die fremde Dame, langsam und teilnahmlos, durch den nun freigewordenen Raum vorüberging, Schritt für Schritt, durch unbeschreibliche Stille, in der nur irgendwo ein Glas zitternd klirrte, und in einer Tür der gegenüberliegenden Wand des Saales verschwand. In diesen Augenblich bemerkte ich, dass es der kleine Erik war, der mit einer tiefen Verbeugung diese Türe hinter der Fremden schlosz.

Ich wusste damals nichts von ihrer Geschichte. Ich wusste nicht, dasz sie vor langer, langer Zeit in ihrem zweiten Kindbett gestorben war, einen Knaben gebärend, der zu einen bangen und grausamen Schicksal heranwuchs, — ich wusste nicht, dass sie eine Gestorbene war. Aber mein Vater wusste es. Hatte er, der leidenschaftlich war und auf Konsequenz und Klarheit angelegt, sich zwingen wollen, in Fassung und ohne zu fragen, dieses Abenteuer auszuhalten? Ich sah, ohne zu begreifen, wie er mit sich kämpfte, ich erlebte es, ohne zu verstehen, wie er sich endlich bezwang .....

Christine Brahe verschijnt nog éénmaal:

In demselben Augenblick wandten sich meine Blicke unwillkürlich nach der gewissen Türe, und wirklich: Christine Brahe trat ein. Mein Nachbar, der Major, machte eine heftige kurze Bewegung, die sich in meinen Körper fortpflanzte, aber er hatte offenbar keine Kraft mehr, sich zu erheben. Sein braunes, altes fleckiges Gesicht wendete sich von einem zum Andern, sein Mund stand offen, und die Zunge wand sich hinter den verdorbenen Zähnen; dann auf einmal war dieses Gesicht fort, und sein grauer Kopf lag auf dem Tische, und seine Arme lagen wie in Stücken darüber und darunter, und irgendwo kam eine welke, fleckige Hand hervor und bebte.

Und nun ging Christine Brahe vorbei, Schritt für Schritt, langsam wie eine Kranke, durch unbeschreibliche Stille, in die nur ein einziger wimmernder Laut hineinklang wie eines alten Hundes. Aber da schob sich links von dem groszen silbernen Schwan, der mit Narzissen gefüllt war, die grosze Maske des Alten hervor mit ihrem grauen Lächeln. Er hob sein Weinglas meinem Vater zu. Und nun sah ich, wie mein Vater, gerade als Christine Brahe hinter seinem Sessel vorüberkam, nach seinem Glase griff und es wie etwas sehr Schweres eine Handbreit über den Tisch hob. Und noch in dieser Nacht reisten wir.

In hetzelfde boek vinden we ook de zeer merkwaardige ervaring met de (gematerialiseerde?) hand, die het kind plotseling ziet, terwijl hij op den grond, naar een gevallen potlood zoekt.

Een zeer belangrijke occulte ervaring beschrijft Rilke in het prozastuk, dat hij „Erlebnis" [1]) heeft genoemd, en dat doet denken aan de extazen der groote mystieken, verbonden met een uittreding (bilocatie):

Es mochte wenig mehr als ein Jahr her sein, als ihm im Garten des Schlosses Duino, der sich den Hang ziemlich steil zum Meer hinunterzog, etwas Wunderliches widerfuhr. Seiner Gewohnheit nach mit einem Buch auf und ab gehend, war er darauf gekommen, sich in die etwa schulterhohe Gabelung eines strauchartigen Baumes zu lehnen, und sofort fühlte er sich in dieser Haltung so angenehm unterstützt und so reichlich eingeruht, dass er so, ohne zu lesen, völlig eingelassen in die Natur, in einem beinah unbewussten Anschauen verweilte. Nach und nach erwachte seine Aufmerksamkeit über einem niegekannten Gefühl: es war, als ob aus dem Innern des Baumes fast unmerkliche Schwingungen in ihn übergingen; er legte sich das ohne Mühe dahin aus, dass ein weiter nicht sichtlicher, vielleicht den Hang flach herabstreichender Wind im Holz zur Geltung kam, obwohl er zugeben musste, dass der Stamm zu stark schien, um von einem so geringen Wehen so nachdrücklich erregt zu sein. Was ihn überaus beschäftigte, war indessen nicht diese Erwägung oder eine ähnliche dieser Art, sondern mehr und mehr war er überrascht, ja ergriffen von der Wirkung, die jenes in ihn unaufhörlich Herüberdringende in ihm hervorbrachte: er meinte nie von leiseren Bewegungen erfüllt worden zu sein, sein Körper wurde gewissermassen wie eine Seele behandelt und in den Stand gesetzt, einen Grad von Einfluss aufzunehmen, der bei der sonstigen Deutlichkeit leiblicher Verhältnisse eigentlich gar nicht hätte empfunden werden können. Dazu kam, dass er in den ersten Augenblicken den Sinn nicht recht feststellen konnte, durch den er eine derartig feine und ausgebreitete Mitteilung empfing; auch war der Zustand, den sie in ihm herausbildete, so vollkommen und anhaltend, anders als alles andere, aber so wenig durch Steigerung über bisher Erfahrenes hinaus vorstellbar, dass er bei aller Köstlichkeit nicht daran denken konnte, ihn einen Genuss zu nennen. Gleichwohl, bestrebt, sich gerade im Leisesten immer Rechenschaft zu geben, fragte er sich dringend, was ihm da geschehe, und fand fast gleich einen Ausdruck, der ihn befriedigte, vor sich hinsagend: *er sei auf die andere Seite der Natur geraten.* Wie im Traum manchmal, so machte ihm jetzt dieses Wort Freude, und er hielt es für beinah restlos zutreffend. Ueberall und immer gleichmässiger erfüllt mit dem in seltsam innigen Abständen wiederkehrenden Andrang, wurde ihm sein Körper unbeschreiblich rührend und nur noch dazu brauchbar, rein und vorsichtig in ihm dazustehen, *genau wie ein Revenant, der, schon anderswo wohnend, in dieses zärtlich Fortgelegtgewesene wehmütig eintritt, um noch einmal, wenn auch zerstreut, zu der einst so unentbehrlich genommenen Welt zu gehören.* Langsam um sich sehend, ohne sich sonst in der Haltung zu verschieben, erkannte er alles, erinnerte es, lächelte es gleichsam mit entfernter Zuneigung an, liess es gewähren, wie ein viel Früheres, das einmal, in abgetanen Umständen, an ihm beteiligt war. Einem Vogel schaute er nach, ein Schatten beschäftigte ihn, ja der blosse Weg, wie er da so hinging und sich verlor, erfüllte ihn mit einem nachdenklichen Einsehen, das ihm um so reiner vorkam, als er sich davon unabhängig wusste. Wo sonst sein Aufenthalt war, hätte er nicht zu denken vermocht, aber dass er zu diesem allen hier nur zurückkehrte, in diesem Körper stand, wie in der Tiefe eines verlassenen Fensters, hinübersehend: davon war er ein paar Sekunden lang so überzeugt, dass die plötzliche Erscheinung eines Hausgenossen ihn auf das qualvollste erschüttert hätte, während er wirklich, in seiner Natur, darauf vorbereitet war, Polyxene oder Raimondine oder sonst einen Verstorbenen des Hauses aus der Wendung des Weges heraustreten zu sehen. Er begriff die stille Ueberzähligkeit ihrer Gestaltung, es war ihm vertraut, irdisch Gebildetes so flüchtig unbedingt verwendet zu sehen, der Zusammenhang ihrer Gebräuche verdrängte aus ihm jede andere Erziehung; er war sicher, unter sie bewegt, ihnen nicht aufzufallen. Eine Vinca, die in seiner Nähe stand und deren blauem Blick er wohl auch sonst zuweilen begegnet war, berührte ihn jetzt aus geistigerem Abstand, aber mit so unerschöpflicher Bedeutung, als ob nun nichts mehr zu verbergen sei. Ueberhaupt konnte er merken, wie sich alle Gegenstände ihm entfernter und zugleich irgendwie wahrer gaben, es mochte dies an seinem Blick liegen, der nicht mehr vorwärts gerichtet war und sich dort, im Offenen, verdünnte; er sah, wie über die Schulter, zu den Dingen zurück, und ihrem für ihn abgeschlossenen Dasein kam ein kühner süsser Beigeschmack hinzu, als wäre alles mit einer Spur von der Blüte des Abschieds würzig gemacht. — Sich sagend von Zeit zu Zeit, dass dies nicht bleiben könne, fürchtete er gleichwohl nicht das Aufhören des ausserordentlichen Zustands, als ob von ihm, ähnlich wie von Musik, nur ein unendlich gesetzmässiger Ausgang zu erwarten sei.

Auf einmal fing seine Stellung an, ihm beschwerlich zu sein, er fühlte den Stamm, die Müdigkeit des Buches in seiner Hand und trat heraus. Ein deutlicher Wind blätterte jetzt in dem Baum, er kam vom Meer, die Büsche den Hang herauf wühlten ineinander.

[1]) Gesammelte Werke, Bnd IV blz. 280 v.v.

Rilke en de parapsychologie.

Over spiritistische experimenten van Rilke hooren wij in de „Erinnerungen" van Marie v. Thurn und Taxis van het jaar 1912.

Een van de Engelsche vrienden van de vorstin, gouverneur van een groote Engelsche kolonie in den Stillen Oceaan, wilde een poging met de planchette doen. Zij zelve had nooit eenig succes, maar stelde blijkbaar toch veel belang in deze experimenten (ze zegt dat ze jarenlang lid van de Engelsche S.P.R. is geweest). Rilke wilde een poging doen met den zoon der vorstin.

Men nam plaats in de salon, de jonge man nam de planchette en terwijl Rilke ver van de tafel verwijderd zat begon de séance. Hij stelde zwijgend vragen, die hij opschreef en het antwoord van de planchette afwachtte. Hoewel Marie von Thurn sceptisch bleef en de meening uitsprak dat het onbewuste van Rilke zelve zich aldoor manifesteerde, stelde ze toch zeer veel belang in het experiment. Rilke was minder sceptisch, want de antwoorden, die soms zeer mooi waren, maakten diepen indruk op hem en spoorden hem zelfs aan een reis naar Toledo te ondernemen.

In 1913 schrijft Rilke over den parapsycholoog *Dr. von Schrenck—Notzing* aan Marie von Thurn und Taxis. Deze had hem blijkbaar verteld van diens werk „Materialisationsphänomene", en Rilke, die in een courant photo's ervan had gezien, schrijft: „Hier ist so ein Zeitungsblatt mit einer widerwärtigen Abbildung — es ist das einzige was ich in Sachen S.-N.' gesehen habe, und wahrlich es ist schon degoutierlich genug". Hij zegt dan verder dat hij het boek niet heeft laten komen, omdat hij voelt dat dit toch het ware niet voor hem is. Hij wil elken geest, die expansie heeft en die het noodig vindt om in zijn leven in te breken, van repliek dienen, deze zal dan wel iets verstandigs te zeggen hebben, waarvoor beiden zich niet behoeven te schamen, maar hij wil geen geestensuiker uitstrooien, opdat God weet wat voor afgedaan en ginds verworpen geestengespuis naderbij sluipt en ons net zooals de uit Afrika gesleepte wilden, zeden en geheimen demonstreert, die nergens een tehuis hebben; dat is smakeloos en vertroebelt zoowel het hier als het gindse. Hij gaat dan verder en zegt dat hij niets tegen de Onbekende (van de séances in Duino) heeft; deze had expansie en hoewel hij nooit meer van haar hoort blijft ze als iets zwevends ergens en met alles wat zweeft in contact.

Maar hij weigert verder iets ten aanzien van haar te ondernemen: „flutet nicht fortwährend unermesslich viel Gelöstes in unsrem Geist, was verhindert sie, sich hinreissen zulassen, in mein innerstes Gemüt, was, in diesen hohen Raum am Abend unter dem Vorwand irgendeines Geräusches einzutreten? .... Nein ich mag dieses Métier nicht und werde mich hüten mein bisschen Gewässer in jene zweideutigen Kanäle zu leiten, damit es dort vielleicht ganz zum Sumpf sich vermüssige und Blasen und Irrlichter in die schlechte Luft spiele".
Rilke wijst dus het parapsychologische laboratoriumexperiment af; hij voelt een bepaalde weerzin er tegen en wil alleen de eigen ervaring aanvaarden in plaats van dat „was sich an einer so gereizten Stelle kunterbunt sensationiert."

Deze afwijzende houding ten aanzien van het wetenschappelijk occultisme is uitermate kenschetsend voor Rilke.

De verschijning van graaf C.

Toen Rilke in 1920 in het kasteel Berg in Zwitserland vertoefde, heeft hij daar een occulte ervaring gehad, die tot de grootste zeldzaamheden in de geschiedenis der letterkunde behoort: op een avond begon hij plotseling verzen te zeggen, die hem wonderlijk toeschenen; hij zeide tot zich zelf: „zoo iets kan toch niet van mij zijn". Toen zag hij opeens in de halve duisternis van de kamer een gestalte bij de schoorsteenmantel zitten; een oude heer in de kleeding van de 18de eeuw, die daar op de stoel was gaan zitten, met de hand zijn hoofd ondersteunend. Deze dicteerde hem uit een vergeeld manuscript gedichten, die Rilke begon op te schrijven. Hij publiceerde later eenige ervan onder den titel „Aus dem Nachlass des Grafen C. W". Nooit heeft men geweten hoe de naam precies luidde; hij droeg waarschijnlijk de voornaam Charles, zooals uit een der gedichten blijkt. De gedichten zijn eenigszins ouderwetsch pathetisch, soms vertoonen ze de stijl en het woordgebruik van Goethe; ze hebben dezelfde versmaat: vijfvoetige jamben; slechts een er van wijkt in de versmaat af. Rilke wilde niet als de auteur van deze gedichten worden genoemd; hij beschouwde ze als „het dictaat" van een onbekende en hij sprak steeds in de derde persoon van dezen C. W.; soms zei hij verbaasd: „wie er das wieder sagt".

In een brief aan zijn vriendin Mevr. Wunderly—Volkart schrijft hij op humoristische wijze over deze merkwaardige ervaring en tracht hij een psychologische verklaring er voor te geven: hij zegt, dat hij in die dagen niet voldoende op de hoogte was met het oude huis waarin hij woonde, dat hij wenschte in de boekenkast een oud schrift van een der vroegere bewoners te vinden; hij fantaseerde toen een gestalte; de situatie waarin hij zich bevond, droeg het hare er toe bij en toen deze figuur niet wou verschijnen, ondanks alle imaginatie, begon hij ze zelf te scheppen: er vormde zich toen spelenderwijze een cyclus gedichten; drie dagen werkte hij er aan „gelijk men breit". Het werk trok hem aan en op die wijze zou de „Nachlass des Grafen C." zijn ontstaan. Maar hij wijst toch de verantwoording voor dit zonderlinge werk af en terecht, want de gedichten staan niet op het hooge peil van Rilke's scheppingen. Hij spreekt op een keer van deze verzen als van het werk van een handige, vaak al te handige dilettant. „Soms echter", zegt Rilke „heb ik hem benijd; hij staat mij vaak zéér na en de aangelegenheid eindigt in louter eerbiedige buigingen van mijn kant; ik respecteer hem; ik aanbid hem; het is jammer dat hij gestorven is. Voilà l'aventure".

Maar aan dit avontuur was nog geen einde gekomen: Graaf C. W. begon hem op eens Italiaansche gedichten te dicteeren. Maar toen de geheimzinnige stem weer eens begon Italiaansch te spreken, werd Rilke, die zich er door achtervolgd waande, boos en verzocht den graaf dringend hem met rust te laten. Van dien tijd af zweeg de geheimzinnige bezoeker; maar Rilke vertelde er vaak van aan zijn vrienden en het gebeurde hield hem lang bezig. Zes maanden na de verschijning zegt hij: „Sein Zusammenhang mit Schloss Berg ist übrigens manifest; ganz undenkbar scheint mir seit ich fort bin die Möglichkeit eines seinigen Diktats" [1]). Men zou hier dus kunnen spreken van een „ortsgebunden Spuk", een aan een bepaalde plaats gebonden verschijning van een doode .....

In een brief van 3 October 1937 schrijft Prof. von Salis naar aanleiding van deze episode mij het volgende:

> Die Gedichte des Grafen C. sind zahlreich. Eine Veröffentlichung würde dem Umfang nach kaum weniger Platz einnehmen als etwa die Sonnette an Orpheus [ongeveer 30 pagina's].
>
> Es war nicht Rilke's Wunsch und Absicht dass diese Gedichtreihe im Zusammenhang mit seinem Namen publiziert wurde, er dachte überhaupt nicht an eine Publikation. Er empfand auch diese Gedichte- die eine Art Vers-Exerzien waren und nicht an das heranreichen, was Rilke als reife Frucht seines Schaffens der Oeffentlichkeit vorzulegen pflegte — *als das Werk eines Anderen, eines Dilettanten. Sie waren auf einer unzulänglichen Stufe der Konzentration niedergeschrieben worden.*

---

[1]) Zie *J. R. von Salis*: R. M. Rilkes Schweizer Jahre, Frauenfeld, Leipzig 1936, blz. 54 v.v. en „Briefe an seinen Verleger", blz. 326.

Rilke en het spiritisme.

De belangrijkste brief die Rilke ooit over het occultisme in het algemeen en over het spiritisme in het bijzonder heeft geschreven is die aan *Nora Purtscher-Wydenbruck* van 11 Augustus 1924. In haar opstel over „Rilke und das Uebersinnliche", dat zij heeft afgestaan ter publicatie in dit tijdschrift, vertelt ze hoe ze gedurende jaren de meest indrukwekkende ervaringen heeft gehad op het gebied van het spiritisme. Door een medium ontving ze mededeelingen en zag ze verschijnselen die een diepen indruk op haar maakten. Ze schreef daarover een brief aan Rilke die de lezer hierna op blz. 90 vindt.

Ik zal trachten nu het antwoord van Rilke, zoo goed als dit mogelijk is te vertalen en tevens te commentarieeren.

Rilke herinnert Nora Purtscher aan de séances in Duino; hij erkent de beteekenis er van; hij raadt haar echter af zich met wetenschappelijke instellingen op het gebied van het occultisme in verbinding te stellen; deze mededeelingen moeten als vertrouwelijk worden beschouwd; hun waarde en beteekenis blijken pas achteraf.

Hij is van meening dat deze mediumieke verschijnselen, als men ze aanvaardt, er niet in vlucht en ze een plaats in de totaliteit van het bestaan inruimt, niet aan een valsche nieuwsgierigheid hun oorsprong te danken hebben, *maar ons op een onbeschrijfelijke wijze aangaan*; wanneer men ze buiten zou willen sluiten, zouden ze zich toch telkens weer aan ons opdringen. Waarom zouden ze niet gelijk al het ongekende en onkenbare een object voor onze bemoeiingen en verbazing, onze ontroering en eerbied zijn?

Hij zegt verder, dat hij een tijdlang er toe neigde ze aan een oorzaak *buiten* ons om toe te schrijven, maar thans gelooft hij dit niet meer in die mate. *Immers ons innerlijk is zoo uitgebreid dat het zelfs nauwelijks kan worden vergeleken met de ontzaggelijke dimensies der makrokosmische wereld.* Als dus de afgestorvenen en de nog-niet-geborenen een verblijf van noode hebben, welk verblijf zou dan passender voor hen zijn dan de imaginaire ruimte van ons innerlijk? Hij vergelijkt ons gewone dag-bewustzijn (het supraliminale om met *Myers* te spreken) met de top van een pyramide, waarvan de basis zich in en in zekeren zin onder ons zóó in de breedte uitstrekt, dat we hoe dieper we er in dóór dringen des te inniger in contact komen met de, van tijd- en ruimte onafhankelijke gegevens van de aardsche en in den ruimsten zin „wereldsche", dus „Kosmische" existentie. Hij zegt, dat hij in zijn jeugd reeds heeft vermoed dat in een diepere doorsnede van deze bewustzijnspyramide het zuivere Zijn kan worden ervaren, het onveranderlijke tegelijk-aanwezig-zijn van al datgene wat door ons in de top er van als het zelf-bewustzijn en als een „gebeuren", een „afloopen" wordt ervaren.

Het eeuwige Nu.

Rilke heeft dus — waarschijnlijk zuiver intuitief — een gedachte uitgesproken die ons door de onderzoekingen en beschouwingen van een *Dunne, van Os, Kooy en Ouspensky* vertrouwd is geworden: *het eeuwige Nu*, dat „achter" of wellicht „onder" of „in", de in het tijd-ruimtelijke zich afspelende gebeurtenissen verscholen is, *is het Absolute, het ware, zuivere,* als het ware *ongebroken Zijn*. Wijsgeerig gesproken: ons Ik gevangen in en bevangen door de categorieën van onze tijd- en ruimte-aanschouwing, die zuiver menschelijk en dus *betrekkelijk* is, is slechts de verschijning, wellicht de vermomming, van een hooger of dieper Zelf, (dat ook wel het transcendenteel-subject wordt genoemd). Dat is die pyramide waarvan de basis oneindig — in de volste beteekenis van het woord — is en waarvan ons bewuste ik niets dan een microskopisch klein puntje is. Dit Zijn transcendeert, dat wil zeggen: overschrijdt naar alle kanten ons bewustzijn en kan dus inderdaad beschouwd worden als het „verblijf" van alle verschijnselen, gebeurtenissen en ervaringen in verleden, heden en toekomst [1]).

De spiritistische verschijnselen, die Rilke blijkbaar als werkelijk ervaart en aanvaardt, vinden dus volgens zijn opvatting, niet, zooals ook Nora Purtscher aannam, hun oorsprong van iets buiten ons, maar de zoogenaamde zielen van de overledenen, evenals die van de nog-niet op aarde geborenen, zijn reeds en steeds in het tijd- en ruimtelooze Zelf, het naar alle dimensies zich uitstrekkende innerlijk, het loutere Zijn aanwezig, zij het ook slechts in potentieelen zin. Reeds in „L. M. Brigge" had Rilke verteld van den grijsaard voor wien verleden, heden en toekomst één waren en voor wien de dood slechts een onbeteekenend incident was. Rilke komt in zijn brief op deze figuur terug. Hij zegt dat de ervaringen van het gewone leven schijnbaar in tegenspraak met zijn opvattingen zijn, maar is er van overtuigd dat zijn hypothese beantwoordt aan de werkelijkheid.

Wie, die dit heeft begrepen en aanvaard, zal nu nog kunnen volhouden dat er een reden is om „binnen" en „buiten"-wereld scherp te onderscheiden? Wie kan er nog een scherp onderscheid maken tusschen „objectief" en „subjectief"? Wie kan zeggen waar de grenzen van het bewuste en het on(der)bewuste zijn? Is nu niet de geheele controverse tusschen „spiritisten" en „animisten" een dwaasheid of ondoordachtheid geworden? Ons Ik en het Andere zijn nu immers een ongescheiden Eenheid; voortdurend gaan er invloeden van beide gebieden in elkaar over, vermengen zich en maken het onmogelijk om van „zielen" te spreken, die onafhankelijk van dit Al-omvattende, waarin alles met alles op de een of andere wijze samenhangt en waar niets geheel op zich zelf bestaat, zouden existeeren.

De zoogenaamde „zielen" der overledenen en der nog-niet-geborenen zijn in het Eeuwige Nu, het Kosmisch Bewustzijn, dat dus verleden, heden en toekomst omspant, schraagt, draagt en doordringt, aanwezig. Sterven en geboren-worden is voor dit Al-omvattende niet van essentieele, doch slechts van accidenteele beteekenis. In voortdurende cyclen en rhythmen materialiseert en dematerialiseert zich het Zelf, „Brahma", „God", die, om met *van Eeden* te spreken, „eindloos volmaakt en in eindloos veel dimensies uitgebreid is". Daarom kunnen er zich wezens, gelijk die van den graaf C, tijdelijk weer verstoffelijken en „verschijnen", om daarna weer te „verdwijnen", daarom kon Rilke in het „Erlebnis" spreken van het „geraken aan gene zijde der natuur, waar de overledenen, als tegenwoordigen weer tijdelijk aanwezig schijnen". Hij voelde zich toen, zoo hoorden we, als een „revenant", die reeds elders woonde, maar met den drang om in dit, wat hij reeds had afgeworpen, met weemoed weer in te treden, om nog eens aan de eertijds onmisbaar gedachte wereld toe te behooren . . . . .

Rilke vervolgt zijn brief met de opmerking dat hij die séances in Duino ondanks hun fatale onbeholpenheden, dwalingen en halfheden als een bevestiging van deze inzichten beschouwt. Maar hoewel hij steeds de neiging had om deze verschijnselen ter wille van de volledigheid in zijn wereldbeeld in te schakelen wil hij er toch geen al te groote waarde aan toekennen. Het is hem geen grooter geheim dan welk ander van de tallooze mysteries, die ons omringen. Wie, zooals hij, in de scheppende arbeid als dichter leeft, waarbij hij zich als werktuig gebruikt weet, die moet voortdurend het verbijsterd-zijn als de meest essentieele gemoedsuiting

---

[1]) Ir. Valkema Blouw zegt zeer juist in zijn „Heelal van Licht", Assen 1936: „Het extradimensionale complex dat ons driedimensionale in het heden snijdt, draagt even goed het verleden als de toekomst. Het is de eenheid van het *nu*, van wat *was* en wat *komt*. Alleen in de waardeering van ons menschelijk geslacht uiteengedacht en als afzonderlijkheden verschijnend".

in zichzelf ontwikkelen. De diepste meest hartstochtelijke verbazing voelt Rilke ten aanzien van die scheppende arbeid, meer dan ten aanzien van de mediumieke gebeurtenissen. Wat deze betreft, beseft hij, terwijl hij ze eerbiedig, gehoorzaam en met ernst aanvaardt, het merkwaardige instinct onmiddellijk, op het oogenblik dat ze bezit van hem nemen, compensaties in zijn innerlijk op te wekken.

Hij zou nergens vreemder staan dan tegenover een wereld waarin dìe machten en dìt ingrijpen de bovenhand zouden krijgen. Hoe meer hij aldus handelt, door bijvoorbeeld na elke nachtelijke séance, naar de sterrenhemel bewonderend op te zien, des te meer beseft hij met het essentieele van die gebeurtenissen in harmonie te zijn. Ze schijnen meer verdragen, dan erkend, eerder niet-afgewezen, dan geroepen, eerder toegegeven dan bemind, gevraagd en benut te moeten worden.

„Ik ben", meent Rilke, „gelukkig als medium volkomen onbruikbaar, maar ik twijfel er niet een oogenblik aan, dat ik op mijn manier mij openstel voor die invloeden dier krachten, die vaak geen tehuis kunnen vinden, terwijl ik nooit ophoud hun omgang deelachtig te worden of deze te ondergaan. Hoeveel woorden, hoeveel besluiten of aarzelingen mogen aan hun inwerking worden toegeschreven!

Overigens behoort het tot mijn wezen het mysterie als zoodanig te aanvaarden en niet te ontmaskeren, maar als een geheim dusdanig te aanvaarden, dat het zóó in zijn diepste innerlijk als een mysterie overal geheim is, gelijk een stuk suiker op elke plaats suiker is.

Het is mogelijk dat, op deze wijze gezien, het geheim in ons bestaat of in onze liefde zich oplost, terwijl we anders slechts op mechanische wijze het mysterie verkleinen, zonder dat het in ons wezen ingaat. „Ik ben", zegt hij verder, „(en dit zou ten slotte de eenige plaats in mij zijn waarin zich langzamerhand een wijsheid begint te vormen) gansch zonder nieuwsgierigheid ten aanzien van het eigen leven, mijn eigen toekomst en de goden. Hoeveel vruchten, die ons waren toebedeeld, of die ons door hun gewicht toebedeeld zouden zijn, hoeveel van deze vruchten hebben nieuwsgierige geesten in hun rijpen onderbroken . . ."

De Engelen.

Zéér belangrijk is voor ons onderwerp ook de brief, die Rilke kort voor zijn dood aan den Poolschen vertaler van zijn „Elegien" schreef en waarin hij een samenvatting van zijn geheele wereldbeschouwing en levensopvatting geeft. Volgens Rilke zijn de „Elegien" geschreven *om het Leven als totaliteit weer te affirmeeren.* Levens- en Doodservaring zijn in deze gedichten met elkaar tot een onverbrekelijke eenheid verbonden. De Dood is de donkere, van ons afgekeerde zijde van de existentie. We moeten echter trachten het „ruimere bewustzijn" in ons wakker te roepen, dat in *beide* gebieden tehuis is. Want er is geen „hier" en „ginds" men kan derhalve ook niet spreken van een „Diesseits" en een „Jenseits", maar er bestaat slechts *de groote Eenheid.*

In deze, alle bestaan omsluitende Eenheid, is tevens het verblijf van hoogere wezens dan wij, die Rilke in aansluiting bij de Christelijke traditie Engelen noemt, die hij echter volstrekt niet vereenzelvigt met de Engelen der Christelijke dogmatiek; eerder zegt hij, zijn ze met de Engelen van den Islam te vergelijken. Die Eenheid, die alles draagt, schraagt en doordringt is het verblijf der van ons heengeganen en, zooals we reeds zagen, van de nog-niet-geborenen. Hij noemt dit de groote „open" wereld, maar hij zegt nu niet meer dat daarin alles *gelijktijdig* aanwezig is, want, *de Tijd blijkt juist de voorwaarde voor hun verschijning.* Anders uitgedrukt: het Absolute Zijn, het Oneindige en Eeuwige heeft den Tijd noodig om zich te manifesteeren, te verstoffelijken èn te ontstoffelijken.

Niet in een hiernamaals, maar in het hièr en nù moeten we met ons aardsch bewustzijn, alles wat we aanraken en aanschouwen vergeestelijken en vereeuwigen, daarbij aanknoopend bij de oudste tradities. We moeten bij de bestaande trillingen, zegt Rilke, nieuwe toevoegen; we moeten in het vergankelijke het Bestendige, Eeuwige, het steeds weer en nog geldende zoeken en we moeten daarom de Engelen als die wezens zien, die de metamorphose van het zichtbare vergankelijke in het Onzichtbare, Eeuwige reeds hebben voltrokken . . . . Alles wat verleden is, is voor den Engel nog aanwezig; hij is een waarborg er voor, dat het onzichtbare van een hoogere orde is dan het zichtbare. Hij is voor ons iets vreeselijks, omdat wij nog vasthangen aan het zichtbare, schijnbaar blijvende, maar in wezen geheel vergankelijke. Alle werelden van den Kosmos, zegt Rilke, storten zich in het Onzichtbare, dat is de diepere werkelijkheid, die op de onze aardsche volgt; in het oneindige bewustzijn der Engelen vinden de groote gedaanteveranderingen plaats; daar geschiedt de volledige verwerkelijking, de vergeestelijking. Deze te benaderen is ook nu reeds op aarde onze eenige taak, het eenige antwoord dat we God, die ons toeroept, kunnen en mogen geven. Wij hebben Gods Zijn volledig te aanvaarden, ondanks alle smarten, alle lijden, alle rampzaligheden, alle wanhoop. „Von allen gross gewagten Existenzen, kann eine glühender und kühner sein?" roept hij uit . . . . . .

▼

SEELE IM RAUM.

Hier bin ich, hier bin ich, Entrungene,
taumelnd. Wag ichs denn? Werf ich mich?
Fähige waren schon viel
dort, wo ich drängte. Nun wo
auch noch die Mindesten restlos Macht vollziehn,
schweigend vor Meisterschaft —:
Wag ichs denn? Werf ich mich?

Zwar ich ertrug, vom befangenen Körper aus,
Nächte; ja, ich befreundete
ihn, den irdenen, mit der Unendlichkeit;
schluchzend
überfloss, das ich hob,
sein schmuckloses Herz.

Aber nun, wem zeig ichs,
dass ich die Seele bin? Wen
wunderts?
Plötzlich soll ich die Ewige sein,
nicht mehr am Gegensatz haftend, nicht mehr
Trösterin; fühlend mit nichts als
Himmeln.

Kaum noch geheim;
denn unter den offenen
allen Geheimnissen eines,
ein ängstliches.

O wie durchgehn sich die groszen Umarmungen,
Welche
wird mich umfangen, welche mich weiter
geben, mich, linkisch
Umarmende?

Oder vergass ich und kanns?
Vergass den erschöpflichen Aufruhr
jener Schwerliebenden? Staun',
stürze aufwärts und kanns?.

(Gesammelte Werke Bnd III, „Letzte Gedichte", blz. 402).

Rainer Maria Rilke und das Uebersinnliche

von Gräfin Nora Purtscher-Wydenbruck (London)

Rilke hat auf meine geistige Entwicklung und meine gesamte Lebens-einstellung den entscheidendsten Einfluss ausgeübt. Ein günstiges Geschick spielte mir einen schmalen Gedichtband aus seiner Frühzeit in die Hände, mitten im Weltkriege, als ich 20 Jahre zählte. Von diesem Augenblick an erkannte ich das gemeinschaftliche Erbe, das weder Krieg noch Welt-umwälzung zu zerstören imstande ist, und die Erinnerung an jene traurigen Jahre ist mir verschönt durch den Widerhall Rilke'scher Musik.

Als ich im letzten Kriegsjahr meinen jetzigen Gatten kennen lernte, war es seine Beziehung zum verehrten Dichter, die mich anfangs zu ihm hinzog. Als wir dann jungverheiratet in Kärnten lebten, schrieben wir Rilke, der eben eine dauernde Niederlassung suchte, und luden ihn zu uns. Von da an entwickelte sich ein reger Briefwechsel zwischen ihm und mir; von Sommer zu Sommer erwarteten wir Rilke, doch wurde der Besuch immer wieder hinausgeschoben, bis wir unsere Heimat verliessen und bald darauf der Dichter in die dauernde Heimat einging. So blieb unsere Freundschaft eine rein geistige und vielleicht war es schöner so: kein unüberlegtes Wort, keine hastige Gebärde hat jemals ihre zarte, starke Schwingung gestört.

Als ich meine ersten, überwältigenden Erfahrungen auf dem Gebiete psychischer Phänomene gemacht hatte, war es mir Bedürfnis, Rilke davon Mitteilung zu machen — und dies veranlasste den Dichter, jenen wundervollen Brief zu schreiben, der zuerst jene Erscheinungen in ein philosophisches Weltbild einordnet.

Mein erster Brief über dieses Thema ist vom. 24 Juni 1924. Die einschlägigen Stellen lauten:

„. . . . . und aus dem allen heraus doch das grösste Erlebnis — halb spielerisch begonnene Sitzungen mit einer älteren Freundin, die sich als allerstärkstes Medium entpuppte, Umkehrung aller Gesetze und Ordungen, dann in langsamer Steigerung okkulte Erfahrungen, die alles Gelesene übertrafen — und nun wundervolle Worte und Weisheiten. Abschiedswehmut dabei, denn jener gute Geist verkündete, dass er uns bald verlassen werde, da er in die „Vollendung" eingehe, wo jedes individuelle Bewusstsein aufhört.

Nun weiss ich nicht: werden Sie über dies alles lächeln? Glauben, dass wir nur die Mode der Zeit mitmachen? Ich glaube doch nicht. — Mir ist es der beste Beweis, dass dies alles einem aussen-stehenden Faktor und nicht, wie viele behaupten, Kräften aus unserem Inneren entspringt, dass in Gegenwart Fremder fast nie etwas zu erreichen ist. Man bittet sie, sich zu entfernen — ein dröhnender Faustschlag kündet den Geist wieder an und er klopft „Es ist kein Schaustück". — Auch verbot er uns ausdrücklich, Protokolle zu führen und uns mit der Metapsychischen Gesellschaft in Verbindung zu setzen.

Nur mein Mann und die Tochter der medialen Dame sind noch anwesend. Auch ich bin ein paar Mal in Trance gefallen — oft ein sehr beängstigendes Gefühl — dann wieder unbeschreiblich beglückend, ein Schweben des Geistes. Wenn ich weiss, *wie* Sie dazu stehen, werde ich Ihnen mehr darüber schreiben . . . . ."

Am 11 August 1924 schrieb mir Rilke einen Brief, (der oben S 88 in Übersetzung wiedergegeben wurde).

Am 29. August 1924 schrieb ich an Rilke folgenden Brief:

„Lieber verehrter Freund,

Ihr schöner Brief hat mich sehr glücklich gemacht — er brachte mir die Bestätigung meiner liebsten und innigsten Erkenntnis und zeigte mir, dass ich recht hatte, meinem instinktiven Gefühl nachzugeben und mich Ihnen mitzuteilen. Eine sonderbare und liebe Fügung, dass meine Zeilen gerade in eine Atmosphäre kamen, die von solchen Dingen erfüllt war — Ihre seelische Attitüde diesen Geschehnissen gegenüber ist auch die meine — nur haben Sie es schon so unendlich weiter gebracht im steten Erfühlen des Unendlichen — wohingegen ich gar so oft den Kontakt verliere und blind und hilflos an den Oberflächen des Geschehens umherirre. *Darum* vielleicht, damit ich mich nicht verliere, wurde mir jene Kraft gesandt. — Nun will ich, selbst auf die Gefahr hin, Sie zu ermüden, den ganzen Ablauf unserer okkulten Erfahrungen schildern. — Scheinbar zufällig nahmen wir an einer Séance bei Bekannten teil, wo ein Spirit, der sich „Nell" nannte, verschiedenen Unfug trieb und — ich fürchte — die Kinder und die Wirtschafterin auch dazu beitrugen. Einige Wochen später besuchte uns nun dieses Ehepaar (ohne die Kinder) hier. Baronin M. G., eine sehr nervöse ältere Dame, die sich noch nie mit Okkultismus beschäftigt hatte, und ihre Tochter Olga interessierten sich dafür und kamen auch. Wir sassen endlos beisammen, ohne besondere Resultate. Baronin M. trat aus und setzte sich an die andere Seite des Zimmers. Plötzlich begann es in der Wand *über ihr* zu klopfen, antwortete auf Fragen und als wir schliesslich aufhörten, klopfte es dreimal aus der Wand.

Ohne zu ahnen, dass Baronin M. ein Medium sei, liess es uns keine Ruhe, ohne die Anwesenheit der anderen Bekannten zu versuchen. Die Baronin, ihre Tochter und ich setzten uns bei der früh eintretenden Novemberdämmerung fast täglich um ein Tischchen und zitierten den „Nell". (Damals wollte mein Mann davon nichts wissen und wir hatten oft ernstliche Meinungsverschiedenheiten darüber) Zuerst klopfte nur der Tischfuss, dann die Tischplatte, dann erklang das überzeugende feine Klopfen aus der Tischplatte — schliesslich hob sich der Tisch und schwebte. Wir rezitierten das Alphabet und beim richtigen Buchstaben klopfte es. Nun kamen auch Berührungen. Mein Mann kam nun endlich dazu und wurde die ersten Male unbarmherzig geschüttelt und gerüttelt, ja mitsamt seinem Stuhl aufgehoben. Nun war der Kreis der Vier geschlossen. Da besuchte uns einmal ein Bekannter aus München, der teilnehmen wollte; kaum sass er 5 Minuten (bei der ihm völlig fremden Dame) als ihn der Schlaf übermannte. Er schlief zwei Stunden lang, aber ohne in Trance zu sein, so dass er von den Vorgängen keine Ahnung hatte.

Da fing es an, recht toll zuzugehen — alle Gegenstände flogen im Zimmer herum, ein bereit gelegtes Papier wurde beschrieben, das Feuer im Ofen flackerte plötzlich aus ersterbender Glut lichterloh auf und die Flammen schlugen beim Rauchfang heraus, so dass die Leute von der Strasse uns sagen kamen, es sei ein Kaminbrand — als wir hinaus kamen, erlosch er. Nun häuften sich die Ereignisse. Der Geist verbot uns, öfter als einmal in der Woche zusammenzukommen, meldete sich aber in der Zwischenzeit manchmal unerwartet an. Nun wurden Dinge gebracht, die keiner von uns je gesehen hatte — eine Hundepfeife, eine kleine Münze — Blumen, frische, duftende, südliche Blumen, mitten im Winter — die abgerissen, nicht abgeschnitten waren.

Eine alte Uhr im Glasgehäuse, die 10 Jahre lang gestanden war, begann zu schlagen und antwortete auf Fragen. Gegenstände vom Nebenzimmer kamen bei verschlossener Türe

herein — einmal meine Schneeschuhe. Wir stellten sie wieder hinaus und verifizierten alle vier, dass sie im Gang standen. Es war Mondlicht. Plötzlich sahen wir, wie ein Schneeschuh ganz allein auf den Tisch stieg. — Meine Tabatiere wurde graviert, Papiere wurden beschrieben. Oefter sagte uns der Geist durch Klopfen wir mögen uns vor Verschwendung hüten, einmal fanden wir den bereit gelegten Zettel achtfach zusammengefaltet und darauf stand in einer seltsam unpersönlichen, altertümlichen Schrift: *„Prodigi epulis gladiatorum muneribus ludis pecunias profundunt."* Ich muss gestehen, dass wir alle vier so schlechte Lateiner sind, dass wir dies erst zuhause mit Wörterbuch übersetzen konnten. — Düfte erfüllten das Zimmer, manchmal auch Verwesungsgeruch — die Hände, die uns berührten, waren oft trocken und kalt, oft ganz nass, oft winzig klein, oft gross und stark, oft behaart. Wir sahen auch welche, die sich lang und knochig vor dem lichten Fenster bewegten. Eine Zeit ging dies zo weiter, bis wir von der Realität der Phänomene überzeugt waren. Der Verkehr war der zeitraubende mit dem Alphabet und beschränkte sich mehr auf irdische Dinge, Voraussagen, etc. Der Tod eines Bekannten wurde gemeldet, geschäftliche Dinge besprochen und Ratschläge erteilt. Endlich fiel M. G. in Trance. Das erste Mal dauerte es ganz kurz und es waren grosse Widerstände zu überwinden. Sie stöhnte: „Bauer - Bauer - Moosburg (ein Dorf unweit von hier) sinnt Böses - Villa Wahliss (unser Haus) - Doktor —.

Wir fragten: „Wie heisst der Bauer?" „Ku-Kuper." Plötzlich veränderte Stimme — „Cooper - Lederstrumpf" Sie erwacht und ruft: „Ich habe vom „Lederstrumpf geträumt." — Nun verhielt sich die Sache so: wir waren einem Bauer in Moosburg namens Kuper (von dem das Medium nie im Leben gehört hatte) Geld für Hafer schuldig, hatten aber ganz darauf vergessen. Mein Mann schrieb ihm am nächsten Tag. Doch drei Wochen darauf kam ein gerichtliches Schriftstück. Er war zum Doktor (Advokaten) gegangen und hatte uns verklagen lassen. Den Brief konnte er nicht lesen.

Nun wurden die Trancen immer häufiger und leichter und es begann die eigentliche Mission. Ich entnehme folgendes meinen Notizen, die ich eine Zeitlang führte. Ich frug, das Medium antwortete.

Einmal sagte er, die meisten Menschen hätten keine Seele. Am Anfang sprach er auch dem Mädchen Olga eine ab, dann sagte er, sie begänne eine zu bekommen. Wieder finde ich ein Protokoll, worin es heisst:

Medium ruft: „Eine Lichtsäule steht über mir.
Ich: Wir sehen sie nicht. Lass sie uns auch sehen.
M.: Eure menschlichen Augen sind zu blöde — ihr seht einen Baum und nennt es Baum — ihr seht ein Wasser und nennt es See — und ist doch ganz etwas anderes. Das sind nur eure Anschauungsformen — ihr bringt sie bei eurer Geburt mit; ihr habt sie *a priori*. Es ist mir so schwer, mich in eurer Sprache auszudrücken — es ist so, wie wenn du, Nora, mit deinem Buben sprichst.
(Mein Junge war damals drei Jahre alt).
Ich: Also sind wir für dich wie kleine Kinder?
M.: Ja, darum treibe ich auch Schabernack mit euch . . . Alle Menschen gehen in die Sammelseele ein — einigen wird die volle Erkenntnis, das grosse Licht, vorher noch zuteil. Kant hat es gesehen.
Ich: Hat es Beethoven gesehen?
M.: Ja, es war ihm so viel gegeben. Beethoven — Michelangelo — Goethe.
Ich: Wird mein Vater das wahre Licht sehen?
M.: Vielleicht, wenn du ihm hilfst.
Ich: Wie kann ich ihm helfen?
M.: Dadurch, dass du es wünschst.
Ich: Kannst du ihn nicht bringen? Oder schadet das ihm?
M.: Ich darf nicht.
Ich: Würde es ihm schaden? wenn man ihn zitiert und dadurch zur Erde zurückruft?
M.: Im Jenseits ist alles ebensolchen Gesetzen unterworfen, wie das Weltall und das Planetensystem.
Ich: Kann denn dann irgend etwas eingreifen?
M.: Wünsche — ja.
Ich: Was hältst du vom Selbstmord? Oft kommt mich die Versuchung dazu an.
M.: Du glaubst nur, dass sie dich ankommt — du spielst mit dem Gedanken, um dich zu trösten. Du kannst ja warten, diese kurze Spanne Zeit kannst du warten.
Ich: Aber hältst du es für verwerflich?
M.: Man soll das Leben, das einem eingehaucht wurde, nicht vorzeitig auslöschen.
Olga (ruft dazwischen) Genau wie in der Religionsstunde
M.: Das ist für eure Begriffe ausgedrückt und hat mit Dogma nichts zu tun. In unserer Sprache, die du, Nora, einst verstehen wirst, ist alles anders. Nora, du sollst immer weiter dichten, darin wirst du am meisten erreichen. Wenn du einst bei mir sein wirst, wird alles, was beim Dichten dich erfüllt hat, in verklärtem Abglanz dich umgeben und deine Seele wird köstlich in Poesie gehüllt sein.

Solche Gespräche wechselten mit ganz persönlichen Ratschlägen und Ermahnungen. Als wir anfingen, war ich durch unsere Umstände in einem Zustand tiefster Niedergeschlagenheit — wirklich ganz äussere, der Verlust unseres Vermögens und die daraus resultierende Schwierigkeit zu leben. Durch all dies aber habe ich einen seelischen Zustand erreicht, der mit dem früheren kontrastiert, wie der eines haltlosen Neurasthenikers zu dem eines Gläubigen. Er sagte uns, er sei uns gesandt worden, um uns zu helfen, zu glücklichen, oberflächlichen Menschen wäre er nie gekommen. Die Bekannten in Klagenfurt klagten, dass es bei ihnen ganz aufgehört hätte — uns sagte er, *er* sei nie dort gewesen. „Jeder hat den Nell, an den er glaubt."

Der Name Nell sei ein Name wie ein anderer, denn wir Menschen brauchten Namen, sonst kennten wir uns nicht aus. Einmal sagte er plotzlich, er würde nach menschlichen Begriffen nur mehr kurz zu uns kommen, er gehe in die Vollendung ein und seine Mission bei uns sei erfüllt. Als ich Ihnen zuerst davon schrieb, hatte er dies bereits angekündigt. Dann sagte er, er käme nur mehr einmal und in dieser letzten Seance sprach er dreiviertel Stunden lang ununterbrochen aus M. G. Dann geschah das Unerhörte, dass ihre Tochter in tiefe Trance fiel und seine letzten Worte aus ihr kamen. (Wir hatten sie immer für ganz amedial gehalten) M. G. verbot er, je wieder mit spiritistischen Dingen Versuche zu machen, es würde ihren Geist zerrütten — ich aber solle es wieder tun, wenn ich in einen Kreis geistig verwandter Menschen käme und überzeugt wäre, dass kein Schwindel vorliege. Wir fragten noch, ob es böse Geister gäbe, er sagte dass es nur die Leidenschaften böser Menschen seien, ein Geist könne nicht böse sein und wir brauchten sie nicht zu fürchten. Ich fragte ihn noch, wessen Seele er sei. Die Antwort war: „Die Seele des Menschen."

Seine letzten Worte waren: „Es gibt kein Böses — aber das Gute, das grosse Gute, das helle, das lichte, das gute Prinzip, das gibt es". Dann, leise, wehmütig lächelnd, „Gott zum Gruss." Wir sassen alle im Dunkel und weinten und jetzt noch ergreift es mich, wenn ich es niederschreibe. Er sagte uns wohl, er sei uns näher als vorher, denn nun sei er in allem, rings um uns. Aber die liebe Stimme, die tröstende Gegenwart ist fort. Erinnert dieses Abschiednehmen nicht an ein anderes, grösseres? — In der letzten Zeit spürte ich fast ständig die unsichtbare Gegenwart; am

Kantteekening bij Rilke

door Frank de Vries

Wanneer men de scheppingen van Rilke, die op „normale" wijze zijn tot stand gekomen vergelijkt met de op supernormale wijze ontstane gedichten van den „graaf C.", dringt de noodzakelijkheid zich naar voren tusschen beide een principieel onderscheid te maken. Op het eerste gezicht lijkt de overeenstemming groot. Er is immers bij alle twee sprake van een zekere influx van buiten. Vele kunstenaars zijn er zich volkomen van bewust, dat hetgeen zij voortbrengen, slechts zeer ten deele van henzelf is en dat de inspiratie een zekere begenadiging is, welke eveneens in het woord „begaafdheid" tot uitdrukking komt. Ook het scheppende filosofische denken heeft deze eigenaardigheid en vele wijsgeeren erkennen vaak niet in staat te zijn later te doorgronden, wat zij eens neergeschreven hebben.

De prestaties van mediums vertoonen een beeld, dat oppervlakkig beschouwd, hiermede een groote overeenstemming vertoont. In een toestand van trance, zelfs van zeer lichte aard, zooals bij psychometrische séances, zegt of schrijft het medium dingen, die later niet of nauwelijks meer herinnerd, laat staan verklaard kunnen worden. Mediums blijken ook tot kunstprestaties in staat te zijn, bijvoorbeeld het muzikale medium Iole Catéra, terwijl de gedichten van graaf C. m.i. ook in deze categorie thuishooren. In een toestand van trance gekomen, verliest het medium eigen persoonlijkheid en wordt de spreekbuis voor andere entiteiten, waarbij het er voor onze beschouwing niet toe doet of het levende, „overgegane" of subliminale eenheden betreft.

Bij een kunstenaar is het geheel anders. Bij hem vindt een enorme *toeneming* van de bewustzijnsgraad plaats. Hij overschrijdt de grenzen van zijn eigen Ik, niet om af te dalen in de sfeer van het collectieve onderbewuste, maar om op te klimmen tot het bovenbewuste, waar hem de inspiratie deelachtig wordt.

Deze inspiratie is een genade. De toegang tot dit bovenbewuste kan niet ontsloten worden door den kunstenaar zelf. Tien jaar heeft Rilke tevergeefs gewacht op de goddelijke inblazing. De inspiratie verwerkelijkt zich nu in de scheppingsdaad. Deze is de zelfstandige uitwerking en doorvoering van de „melodie", die de kunstenaar hoorde, toen hij een oogenblik deel uitmaakte van dat hoogerbewuste. Het doen klinken van deze melodie, het uitwerken van dit motief, is de gang door de stof, is de gang door de eigen persoonlijkheid, die met de gehoorde melodie meevibreert. Hierdoor verkrijgt de melodie een kwaliteit, die er voorheen niet was. Deze is de *vorm*. De scheppingsdaad verhoudt zich ongeveer tot de inspiratie als de partituur tot de uitvoering. In de laatste is iets, dat er niet in de eerste was. Daartoe moet iets aan geest teniet gaan — elke reproductie is onvolledig — maar tegelijk wordt iets volkomen nieuws geboren en wel *vorm*. De materie vermengt zich met de abstracte inspiratie; het scheppingsproduct draagt daardoor het kenmerk van de geest en de stof beide.

De vorm, de uitwerking van het motief in de materie, is weemoedig, voorzoover onherroepelijk iets van de volmaakte schoonheid, zooals het in de hoogere sferen weerklonk, teloor moest gaan, maar verrukkend in de zelfstandige vormgeving, getint door de éénmalige structuur van de persoonlijkheid en de niet weerkeerende kwaliteit van het oogenblik.

De inspiratie is het bevoorrechte deelnemen aan een hoogere bewustzijnstoestand, die bij den kunstenaar allengs gestalte aanneemt door een afdaling in de stof; een worsteling, waarvan de symboliek wellicht de opheffing van het vormlooze tot vorm is. De geest kruisigt zich aan de stof in een extase, die een wonderlijke vermenging van smartelijkheid en heerlijkheid is. De uiteindelijke vorm draagt het signum van den kunstenaar, wiens persoonlijkheid een essentieele factor in het scheppingsproces is in tegenstelling met het medium, dat slechts werktuig is van „het Andere".

▼

Vervolg van blz. 91

hellen Mittag ging ich durch den Garten und eine Hand zog mich am Kleide ——— fast jede Nacht erfüllte es meine Träume. Seit dem Abschied habe ich nie mehr von „Nell" geträumt . . . .

Der letzte Brief, den ich von Rilke erhielt, war eine Antwort auf den vorhergehenden und *ist noch nirgends veröffentlicht worden*. Er war vom 5. September 1924 datiert und lautet:

„Meine verehrte und liebe Freundin,

es ist eine Zeit, wo ich von Briefen umdrängt bin und ermüdet von der vielen geleisteten Beantwortung; aber ich mag's nicht hinausschieben, Ihnen ein Weniges zu sagen, ein Dringendes, das mir fast mündlich scheint, so wenig kommt die müde Feder dabei in Betracht und in Verwendung. Was Sie mir mittheilten, war ja viel mehr als ein Brief, sonst würde ich sagen, dass ich nicht oft einen empfangen habe, der mich stärker und vielfältiger berührt hat. Es war ja nicht jenes Hingeschriebene und Schreibbare allein, sondern was damit an unbeschreiblicher Schwingung und Regung zu mir herüberkam: die grossen Blätter, einfach hingelegt im Zimmer, theilen der Atmosphäre etwas mit, wofür der Duft einer Pflanze noch ein zu grober, zu fasslicher Vergleich wäre: eine Wesenheit von subtilster und zugleich eindringlichster Gegenwart. Und sowie sich dies im Raume verdünnen will, fasst Ihr mitgekommenes schönes Bild es immer wieder eigenthümlich zusammen. sie sind da seltsamer Erlebnisse gewürdigt worden, und dass sie in solcher Ausführlichkeit und Gelassenheit, in solchem Zutrauen, sich abspielen konnten beweist, dass Ihre genaue und gehorsame Empfänglichkeit voll des richtigsten Verhaltens war. Ich komme auf Ihre Mittheilungen später zurück und schicke sie auch gelegentlich der Fürstin Marie — nur mag ich mich jetzt von den merkwürdigen Aufzeichnungen noch nicht trennen. Haben Sie Geduld und Zuversicht und immer wieder eine ganz neue Unschuld demgegenüber, das Sie erreichen will. Und lieben Sie unverändert, unabgelenkt, das Sichtbare, Gute, Einfache, Tägliche-There und Dinge und Blumen, um des Gleichgewichts willen. Grüsse für Purtscher.

Dankbar
Ihr RILKE".

Met dieser Ermahnung im Herzen habe ich weiter geforscht. Viel, viel später kam wieder eine Botschaft von Rilke zu mir.

P.S.: (beiliegend, was gerade von Bildern da ist. Leider habe ich nur eben die Gratis-Ansichten des Schönsten in der Landschaft aus voller Jahreszeit.)

Château de Muzot
s/Sierre (Valais) Schweiz,

am 5. September 1924

Meine verehrte und liebe Freundin,

es ist eine Zeit, wo ich von Briefen umdrängt bin und ermüdet von der vielen geleisteten Beantwortung; aber ich mag's nicht hinausschieben, Ihnen ein wenigstes zu sagen, ein dringendes, das mir fast mündlich scheint, so wenig kommt die müde Feder dabei in Betracht und in Verwendung. Was Sie mir mittheilten, war ja viel mehr als ein Brief, sonst würde ich sagen, daß ich nicht oft einen empfangen habe, der mich stärker und vielfältiger berührt hat. Es war ja nicht jenes Hingeschriebene und Schreibbare allein, sondern was damit an unbeschreiblicher Schwingung und Regung zu mir herüberkam: die großen Blätter, einfach hingelegt im Zimmer, theilen der Atmosphäre etwas mit, wofür der Duft einer Pflanze noch ein zu grober, zu faßlicher Vergleich wäre: eine Wesenheit von Sublimster und zugleich eindringlichster Gegenwart. Und sowie sich dies im Raum verdünnen will, faßt Ihr mitgekommenes schönes Bild es immer wieder eigenthümlich zusammen. – Sie sind da seltsamer Erlebnisse gewürdigt worden, und daß sie in solcher Ausführlichkeit und Gelassenheit, in solchem Zutrauen, sich abspielen konnten, beweist, daß Ihr genaues und gehorsames Empfänglichsein voll des richtigsten Verhaltens war. Ich komme auf Ihre Mittheilungen später zurück und schicke sie auch gelegentlich der Fürstin Marie –, nur mag ich mich jetzt von den merkwürdigen Aufzeichnungen noch nicht trennen. Haben Sie Geduld und Zuversicht und immer wieder eine ganz neue Unschuld dem gegenüber, das Sie erreichen will. Und lieben Sie, unvermindert, unabgelenkt, das Sichtbare, Gute, Einfache, Tägliche, – Thiere und Dinge und Blumen, um des Gleichgewichts willen. Grüße zu Purtscher.

dankbar Ihr

Rilke

Facsimilé (iets verkleind) van den brief van Rilke aan Nora Purtscher—Wydenbruck.

Communicaties van Rilke?

We ontvingen van *gravin Furtscher—Wydenbruck* de volgende, in het Engelsch geschreven mededeelingen, die we hier in vertaling laten volgen.

„Kort na Rilke's dood — welke een groote slag voor mij beteekende — en mij het gevoel gaf een ontzettend verlies te hebben geleden — wijdde ik mij aan de vertaling van zijn werken in het Engelsch. Ik had mij reeds metterwoon in Engeland gevestigd en voelde het als een noodzakelijkheid dat deze grootste dichter van onzen tijd in dit land moest worden bekend gemaakt. In die jaren was zijn werk vrijwel onbekend hier en ik bood zoowel, „Laure Malte Brigge" als de „Geschichten vom lieben Gott" aan verschillende uitgevers aan, maar kreeg steeds weer te hooren, „dat er geen geld in zat" of ook wel, „dat die werken wel voor de bewoners van het vasteland, maar niet voor het Engelsche publiek van belang waren."

Zes jaar later, in 1932, verschenen de „Geschichten vom lieben Gott" in Amerika, en vreemd genoeg, kwamen uitgevers mij vragen welke er van ik voor hen kon vertalen; ik kon naar waarheid zeggen, dat ik ze al jaren lang in mijn la had liggen .... Ik begon nu aan het „magnus opus" van Rilke, de „Duineser Elegien". Drie jaar lang werkte ik aan die vertaling — ik liet mij geheel van hun geest doordringen en herschiep ze; ik beschouwde de klank en het coloriet van de Engelsche taal als zeer geschikt om de betooverende schoonheid van het oorspronkelijk weer te geven en ik rustte niet, voordat ik, elke regel hardop lezende, de rhythmiek van het oorspronkelijke werk had teruggevonden.

Ik geloof dat mijn bewuste, zoowel als mijn onbewuste ik, geheel vervuld waren van dit werk en dat mijn subliminale ik volop de gelegenheid had om zich zelf gedurende het arbeidsproces uit te drukken. Daardoor is voor mij wat nu volgt nog verbazingwekkender.

Het werk was vrijwel klaar; maar toen inmiddels de vertaling van *Vita Sackwile* verschenen was, legde ik de mijne opzij en dacht en sprak er verder niet over. Omstreeks dien tijd maakte ik kennis met het beroemde automatisch schrijvend medium *Hester Dowden*, die mij een zitting in haar huis gaf en daar beleefde ik één der grootste verrassingen van mijn leven. Door de contrôle van Hester Dowden „Johannes" had mijn lievelingsoom zich gemanifesteerd, die mij een lange en kenschetsende mededeeling deed, daarna werd er een „dierbare wederzijdsche vriend" aangekondigd. „Johannes" schreef (ik neem dit woordelijk over van Mrs. Dowden's script): „een andere vriend is hier; hij zegt, dat hij een intieme vriend van u in geestelijken zin is". (Vraag: wie is het?) *„Rilke"*.

Plotseling, in veranderd schrift, verschenen de initialen R. M. R. en Rilke schreef: Ja, ik moet met u spreken, maar niet waar anderen bij zijn, geef mij een heele avond. Breng de gedichten en uw vertaling mee en we zullen er over spreken. (Hebt u mij geholpen?) Ja. (Wilt u een heele avond komen?) *„Ganzer Abend bitte"*. U moet de vertaling hardop lezen. (Hoe wilt u duidelijk maken, waarin u met mij van meening verschilt?) „De dame zal het Duitsch lezen en ik zal een teeken geven als ik iets wensch te veranderen".

Ik moet er hier op wijzen, dat de werken van Rilke toen aan Mrs. Dowden geheel onbekend waren; ook haar kennis van het Duitsch was slechts zeer gebrekkig; zoodat het in finesses ingaan op een vertaling van een dichtwerk absoluut boven haar vermogen moest gaan. Ze gaf mij zeer genereus gedurende tien avonden zittingen en op elk van deze zittingen werd een van de „Elegien" besproken. Eerst werd gebruik gemaakt van het Ouija-bord, Mrs. Dowden hield de stift vast en ik liet mijn hand zachtjes op de rug van de hare rusten, terwijl mijn echtgenoot aanteekeningen maakte. Later bleek ons dat het vlugger ging wanneer Mrs. Dowden direct schreef.

Zonder uitzondering bleken de verbeteringen, die werden voorgesteld absoluut kenschetsend voor Rilke's stijl. Dikwijls stelde R. een vertaling voor, die inderdaad minder nauwkeurig was, maar die welluidender klonk. Steeds weer vind ik in mijn aanteekeningen: „ik houd niet van dien klank, het is een armzalig, gemeen geluid."

Het zou mij te ver voeren alle aanteekeningen hier weer te geven, daarom volsta ik met enkele voorbeelden:

In de eerste Elegie had ik de woorden „Und so verhalt ich mich denn und verschlucke den Lockruf dunklen Schluchzens" vertaald door: „And so I keep back my heart and stifle the cry of my deep sobbing": Rilke had bezwaren tegen het onmuzikale van „deep sobbing" en stelde voor: dark longing. Dit is inderdaad een verbetering, het vat tevens samen wat met „Lockruf" is uitgedrukt.

In de tweede Elegie vertolkte ik „Gelenke des Lichts, Gaenge, Treppen, Throne" door: Pivots of radiance, pathways, ladders, thrones. Hevig protesteerde Rilke en hij schreef: „ik houd niet niet van „pivots of ladders". Lees het Engelsch nog eens. Het houdt iets mechanisch in. Ik zal een ander woord vinden. „Ladders" heeft een leelijke klank. Lees het nog eens. Ik kan „ladders" niet zoo laten staan. Eindelijk verbeterden we het in: „Links of all radiance pathways, steps and thrones".

In alle tien Elegien werden dergelijke verbeteringen aangebracht. Soms stelde hij ze voor, dan weer had hij slechts bezwaar tegen een woord en vond ik een ander; waaraan hij zijn goedkeuring hechtte.

[Er volgen dan eenige opmerkingen over bepaalde symbolen in één der elegieën, die wij in het oorspronkelijk weergeven]:

> In the Fourth Elegy, where *„der Knabe mit dem braunen Schielaug"* is mentioned, I asked whether this was the boy Eric of „Malte Laurids Brigge". I received the very interesting answer: „In the case you have just quoted Eric is not a boy, but a symbol. He is the one who with only one eye looks around while the other is fixed on the listener. He is a symbol that represents the silent listener who has an evil purpose. The silent fixed gaze that has .... (indecipherable-) evil purpose. You get the idea if you look at the Mona Lisa. She that has a fixed gaze and the fascinates with a purpose to destroy." I asked whether this was part of ourselves, and got the answer. „Yes, the Watcher that is outside us and within us at the same moment ... That is his symbolism. He is the symbol of the I that is without which watches."

Nora Purtscher eindigt haar mededeeling met de volgende woorden:

„Toen we de laatste Elegie voltooid hadden schreef Rilke: ik dank u zeer. U scheen me een deel van mij, toen ik op deze wijze tot u sprak, niet een persoonlijkheid op zich zelf.

Ik ben gewaarschuwd niet terug te komen, totdat ik geroepen wordt. Ik werkte met u samen en vond u in een zeer ontvankelijke geestesstaat, waarin het gemakkelijk was uw geest in mijn richting te leiden."

Naschrift van de Redactie.

Wat moeten we nu hiervan denken? Heeft inderdaad Rilke zich hier door Hester Dowden gemanifesteerd? Bezat Rilke voldoende kennis van het Engelsch om dit waarschijnlijk te maken? Om deze vraag te beantwoorden moeten we ons herinneren, dat Rilke de gedichten van Elizabeth Barrett Browning in het Duitsch heeft overgezet en dat hij volgens zijn biograaf *von Salis* vaak een zeer nauwkeurige kennis van het Engelsch in zijn gesprekken heeft verraden. Verder moet het vrijwel onaannemelijk worden geacht, dat het

medium Hester Dowden in staat zou zijn geweest het Duitsch van Rilke, dat ongetwijfeld tot het moeilijkste behoort dat er bestaat, te begrijpen en de vertaling er van te verbeteren.

Natuurlijk kan men wijzen op het feit, dat Nora Purtscher onbewust meer van het Engelsch wist dan in haar bewuste vertaalwerk tot uiting kwam, het medium in trance heeft beïnvloed met behulp van de bekende „unbewusste Mehrleistung" en daarmee weer een voorbeeld gegeven heeft van zoog. communicaties van overledenen, die later geheel fictief blijken. Maar wie Rilke's houding tegenover deze problemen kent, zal het toch niet *a priori* voor uitgesloten achten, dat hij zijn vriendin a.h.w. van uit de „groote Eenheid" heeft geholpen.

Dan zouden we hier een geval hebben, dat zich slechts enkele malen in de geschiedenis der letteren heeft voorgedaan: een dichter, die post mortem zich manifesteert op een wijze, die blijk geeft van een voortdurende belangstelling in zijn werk, en die geen rust kan vinden, voordat dit op een waardige wijze in een andere taal is vertolkt .... In elk geval kan men niet loochenen, dat deze manifestaties op een hoog peil staan en geenszins mogen worden vergeleken met die onnoozele en laag-bij-de-grondsche mededeelingen, die ons van „gene zijde" zoo vaak bereiken, en waarvan de waarde omgekeerd evenredig is aan de beteekenis, die de ontvangers er zelf aan toekennen.....

▼

Bibliografie

A. Werken van Rilke.

Gesammelte Werke, 6 Bande, Leipzig 1927;
I-III Gedichte; IV, V Schriften i. Prosa; VI Uebertragungen.
Briefe an Auguste Rodin, Leipzig 1928.
Briefe aus den Jahren 1902 bis 1906 }
Briefe aus Muzot, 1921—1926 } Leipzig. Herausgeg. von Ruth Sieber—Rilke u. Carl Sieber.
Briefe und Tagebücher aus der Frühzeit }
Briefe an einen jungen Dichter, 1929 Leipzig.
Briefe an eine junge Frau, Leipzig 1929.
Ueber Gott, zwei Briefe, 1933 Leipzig.
Das Marienleben;
Verse und Prosa aus dem Nachlass; Leipzig 1929 (Gesellschaft der Freunde der Deutschen Bücherei).

B. Werken over Rilke.

1925—1937.

Huenich (Fr. Ad.), Rilke Bibliographie 2 Teile, Leipzig 1935; I. Das Werk des Lebenden.
Gasser (Em.), Grundzüge der Lebensanschauung R. M. R.'s, Bern 1925.
Wernick (Eva), Die Religiosität des Stundenbuches von R. Berlin 1926. (Studien zur Geistesgesch. u. Kultur, I)
Mankes—Zernicke (A.), R. M. R., Een benadering. Rotterdam 1925.
Jaloux (Edm.), R.M.R. 4e ed. Paris 1927.
Andreas—Salomé (L.), R.M.R. Leipzig 1927.
Thurn und Taxis—Hohenlohe (Marie von) Erinnerungen an R.M.R. (Deutsche Ausg. besorgt von Georg. H. Blokesch, München 1933).
Dehn (Fr.), R.M.R. und sein Werk, eine Deutung. Leipzig 1934.
Kretschmar (E.), Rilke als Dichter des Seins. Dresden 1934.
Theissen (E. W.), Das Ich bei Rilke und Carossa, Amsterdam 1935.
Angelloz (J. F.), R. M. R., l'Evolution spirituelle du poète. Paris '36.
Kretschmar (E.), Die Weisheit R. M. R.'s, Weimar 1936.
Salis (J. R. von), R. M. R.'s Schweizer Jahre. Geschrieben zum zehnten Jahrestag seines Todes am 29. Dez. 1936. Frauenfeld '36
Mennicke (C. A.), Der Mensch im All, eine Einführung in das Verständnis R. M. R.'s, Amsterdam 1937.
Caemmerer (H.), R. M. R.'s Duineser Elegien, Deutung der Dichtung, Stuttgart 1937.
Bäumer, (G.), Ich kreise um Gott, der Beter R. M. R., Berlin 1935.
Betz (M.), Rilke Vivant, Paris 1937.
Betz (M)., Rilke in Frankreich, Reichnier Vg.
Buchheit (G.), Stimmen der Freunde, ein Gedächtnisbuch, Freiburg.

C. Nederlandsche vertalingen van werken van Rilke.

a. Boekvertalingen.

Malte L. Brigge (*Querido*)
Vertelsels over Onzen Lieven Heer (*Meulenhoff*).
De wijze van liefde en dood v/d Cornet Christoffel Rilke (*Stols*).

b. Tijdschriftvertalingen.

Annunciatie, Vert. *A. Marja* (Guld. Winkel Mei 1937, 8)
Dood der beminden. De panter; Uit een jeugd door *J. de Belder* (D. War 1936, 689—691).
De dood der geliefde. Uit het leven van een heilige. De schutsengel. Vert. *Halbo C. Kool.* (Gemeensch. 1936 563-565).
Een vrouwenlot. De beminnende. De panter. Leda. (Vert. i. d. Gulden W. Dec. 1936, 5)
Ernstig uur. Vert. *J. Schepens* (Helicon IV 21);
De graven der hetaeren, Vert. d. *J. R. Th. Campert* (Ned. 1927, 734-735).
Herfstdag, Vert. *Halbo C Kool.* (De Gemeensch. VI, 496).
Herfstdag. Uit een jeugd. Herfst. Vert. *A. Wapenaar.* (Stemmen des Tijds 19 jaargang II 566-568).
Het leven van een kloosterling. Vert. R Kuipers, (Helikon IV127)
De ontvoering (Vert. door *v. Breen* (De Delver IV. 160).
De Panter. Vert. *Louis de Bourbon.* (Helikon 1932 111).
Eenzaamheid. Vert. *J. de Molenaar* (idem 112).

D. Nederlandsche artikelen over Rilke.

R. M. R. door: *P. Minderaa,* (St. des T. 6e jaargang III 13—38).
R. M. R. door: *L. v. Lent,* (Boekenschouw XIX, 444—447).
R. M. R. door: *H. Marsman,* (Gids 1925 I, 268—277).
R. M. R. door: J. Slauerhoff (De Vrije Bladen II, 134—141).
Rilke's gevoelsexpansie door *N. Perquin* (Studien CVII, 353—370).
In memoriam R. M. R. door: *Herman Wolf* (De Stem 7e jaargang 607—624) Eveneens opgenomen in „Persoonlijkheid en Geestesleven", (Haarlem 1927).
R. M. R., Brieven van, door *Herman Wolf* (Crit. Bull. I Januari 1930)
R. M. R., de Mystiek van, door *S. Frank* (Leven en Werken 1935, 129—132)
R. M. R. en zijn „Briefe aus Muzot" door *M. Theissen* (Werkpl. II 21—35). Bij de Rilke-renaissance i/Ned. door *G. Schreiner,* Gulden W. (Januari 1937, 4—6).
De religieusiteit van Rilkes Stundenbuch door *Th. v. Baaren* (Kouter II, 30—37).

Het spreekt vanzelf dat deze lijst geenszins aanspraak maakt op volledigheid. De litteratuur over Rilke neemt met den dag toe. Voor een zeer uitgebreide en tot en met 1936 bijgewerkte bibliographie verwijs ik den belangstellende naar het hierboven opgegeven boek van J. A. Angelloz.

F. M.

▼

Boekbespreking

MAURICE BETZ: Rilke vivant. Souvernirs, Lettres, Entretiens. Avec huit Illustrations. Editions Emile—Paul Frères. Paris.

Maurice Betz is de Fransche vertaler van de werken van Reiner Maria Rilke, die hij bij de Editions Emile-Paul Frères, Parijs, in 5 deelen heeft laten verschijnen. Met het werk van dezen vertaler was de dichter buitengewoon tevreden. Het is immers bekend, hoezeer Rilke zich, waar het mogelijk was, ook bij de vertalingen bekommerde over de juiste, meest adaequate uitdrukking en Maurice Betz vertelt ons hier, hoe hij dat bij dezen Franschen vertaler deed. Rilke kwam naar Parijs en liet zich hier door M. Betz Malte Laurids Brigge, waarmee Betz eerst was begonnen, woord voor woord voorlezen. Tijdens deze bijeenkomsten gaf Rilke veel inlichtingen over zijn werk- en levenswijze, bv. dat de voormiddag voor hem niet gunstig was, dat hij daarentegen 's avonds en 's nachts zijn beste werkuren had. De uiteindelijke vorm voor de Malte Laurids Brigge had hij slechts met zeer groote moeite gevonden; het boek was oorspronkelijk in dialoogvorm geschreven; het had jaren geduurd, totdat de stof zich definitief tot den tegenwoordigen vorm had uitgekristalliseerd. In zoover was dit prozaboek een uitzondering. Want in het algemeen was hij gewoon zeer snel te schrijven, om de vlucht van de inspiratie te volgen. „Cornett" schreef Rilke zooals bekend in één enkelen nacht. „Beaucoup d'entre mes Nouveaux Poèmes se sont en quelque sorte écrits d'eux-mêmes, parfois plusieurs en un seul jour."

Zoo vindt men dus in het boek van Betz velerlei materiaal voor de bestudeering van Rilke, ook ten opzichte van zijn persoonlijke houding tegenover Frankrijk en het aanzien dat hij juist daar tegenwoordig geniet. Voor de vrienden van Rilke is het boek een waardevolle aanvulling van hun bibliotheek, voor de lezers van Mensch en Kosmos is het nog in zooverre belangrijk, daar Betz ook ingaat op de mededeelingen over parapsychologische belevingen (pag. 103 e.v.), die Rilke hem heeft gedaan.

F. M. HUEBNER.

De parapsychologie in Griekenland

door Dr. A. Tanagras (Athene)

médecin en chef de la Marine, président de la société des recherches psychiques Helléniques.

Bijna 15 jaar geleden bestond er in Griekenland geen wetenschappelijke parapsychologie. Er waren slechts spiritisten, die een min of meer blind vertrouwen hadden in het evangelie van Allan Kardek en in de mogelijkheid om in verbinding te treden met de dooden, met goede en kwade geesten, enz. De oprichting van onze „Société des recherches psychiques" maakte een eind aan dezen toestand en na 15 jaar van volhardend werken, gebaseerd vooral op het experiment met behulp van mediums, is de wetenschappelijke verklaring van parapsychologische verschijnselen niet alleen doorgedrongen tot de intellectueelen, maar zelfs tot het gewone volk.

Het bewijs daarvoor wordt geleverd door het feit, dat indien op welke plaats van Griekenland ook, zich parapsychologische verschijnselen voordoen, de artsen, onderwijzers, advocaten, enz. op de hoogte gehouden door de publicaties en voordrachten van onze vereeniging, het publiek gerust stellen door er een wetenschappelijke verklaring van te geven. Dit publiek vraagt niet meer, indien het mediums bezoekt, naar de „oproeping van geesten", maar is er van overtuigd, dat het hier gaat om een supranormale begaafdheid van iemand, die in dit opzicht door de natuur is bevoorrecht. Deze overwinning is te danken aan de uitstekende mediums, waarover onze vereeniging beschikt en die de traditie van de oude Grieksche zieneressen voortzetten.

Het is voldoende er op te wijzen, dat behalve de resultaten bereikt met de mediums Mevr. Constantia, Mevr. Zakynthinou, Mej. Elpide Pavlatou en mej Hélene Kikidou, waarmede op het gebied der telepathie resultaten tot 90—95 %, met helderziendheid tot 50 % en op het terrein der psychometrie tot 90 % zijn behaald, de vereeniging beschikt over een niet-beroepsmedium, mej Clio, die een telekinetisch medium is, en in staat willekeurig en met inachtneming van alle mogelijke contrôle, de naald van een compas eenige malen geheel te laten ronddraaien.

De overwinning van het bijgeloof is het eerste resultaat geweest van de arbeid van de Société. Het zal minder gemakkelijk zijn de parapsychologische verschijnselen als onaantastbare feiten door alle klassen der samenleving te doen accepteeren, vooral door de officieele wetenschap. Maar deze aangelegenheid is zoo belangrijk, dat de tijd geen rol speelt. De parapsychologische verschijnselen, steeds weer opnieuw experimenteel te voorschijn geroepen, bewijzen het spiritueele karakter van het leven, beteekenen het einde van de materialistische theorieën en leiden zelfs tot een wetenschappelijke kijk op religieuze kwesties.

De Grieksche Société is niet tot zijn huidig punt van ontwikkeling gekomen zonder moeilijkheden te hebben doorstaan, noch zonder strijd, die zonder ophouden voortduurt tegen conservatieve en achterlijke meeningen. Ik moet eraan herinneren, dat, toen ik in 1923 op de gedachte kwam een vereeniging in Griekenland te stichten naar het model van de Engelsche S. P. R., ik de meest krachtige medewerking heb ondervonden van intellectueele zijde, waar men het nut inzag van een dergelijk op wetenschappelijke wijze gevoerd onderzoek.

Twee figuren, te weten *Dr. Pavlos Nirvanas* en *mevrouw Callirhoé Parrain*, één der meest op den voorgrond tredende Grieksche feministen, hebben de eerste oproep aan het publiek onderteekend. Niettemin meenden de meesten langen tijd, het spiritisme verwarrende met de parapsychologie, dat het oude dogmatisme van Kardek zich in een nieuw kleed had gehuld en men toonde zich sterk terughoudend.

De arbeid der Grieksche S.P.R.

Om deze gereserveerdheid te overwinnen, hebben het maandblad van de „Société Recherches psychiques", lezingen en vooral experimenten met mediums, die drie maal per week werden georganiseerd, voor intellectueelen, nuttig werk gedaan. De vereeniging verheugt zich sedert geruimen tijd in de achting van het publiek en het comité van leiding is samengesteld uit de eminentste vertegenwoordigers van de huidige Grieksche intellectueele wereld, waarvan het grootste gedeelte bestaat uit hoogleeraren en academici.

Onder datgene, wat de Société heeft verricht, staat de organisatie van het 4e internationale parapsychologisch congres van 1930 te Athene gehouden, vooraan. Het congres dat onder het voorzitterschap van den grooten Duitschen filosoof Hans Driesch stond, was een zeer bijzonder succes, dank zij de medewerking van de Grieksche regeering en van mevrouw Alex Chorémi, de dochter van wijlen den nationalen weldoener Bénakis.

Bovendien experimenteert de Société sedert 1928 met telepathie op groote afstand, namelijk tusschen Athene en Parijs (1928), Weenen (1930) Berlijn 1931), Tübingen, met Londen (1932); Berlijn (1934-1935) met de groep van Prof. Schroeder en Den Haag (1935) welke proeven alle met groot succes zijn verloopen.

Een ander vermeldenswaardig succes voor de Société was de introductie van de experimenteele parapsychologie aan de universiteit van Athene, zij het helaas niet op officieele wijze, door middel van telepatische, telekinetische en psychometrische experimenten met mediums met behulp van studenten in het psychologisch laboratorium dank zij de hulp van den heer *Th. Voréas*, hoogleeraar in de psychologie.

Griekenland is nog niet zoo ver als Nederland, dat met zijn beide docenten in de parapsychologie aan de universiteiten van Leiden en Utrecht de eerepalm wegdraagt van het vooruitstrevend Europa. Bij dergelijke zaken hangt alles af van hoogstaande menschen, die prestige bezitten en zelfvertrouwen hebben en geen rekening houden met aarzelende achtergeblevenen.

Veel hulp ondervindt de Société van een hoogstaande vrouw, de reeds genoemde dochter van den nationalen weldoener Bénakis. Aan haar is het ook te danken, dat het maandblad van de Société gratis wordt gezonden aan alle hoogleeraren in Griekenland.

Een ander punt, waaraan de Grieksche S.P.R. haar aandacht heeft gewijd, is het benutten van de parapsychologie ten behoeve van de criminologie. Sedert 1926 hebben wij cursussen gehouden voor rechters en inspecteurs van politie. In het afgeloopen jaar hebben alleen al in Athene 500 inspecteurs dezen cursus gevolgd.

Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat er in Griekenland niet velen zijn, die in dit opzicht ten achter blijven. Maar een wetenschappelijke waarheid, die op de ervaring is gebaseerd, vreest de tegenwerking niet en gelooft in de toekomst, die haar toebehoort. Het is de wetenschappelijke parapsychologie, die doordat zij het spiritueele wezen van het leven onderkent, ons de hoop schenkt een betere samenleving te kunnen opbouwen.